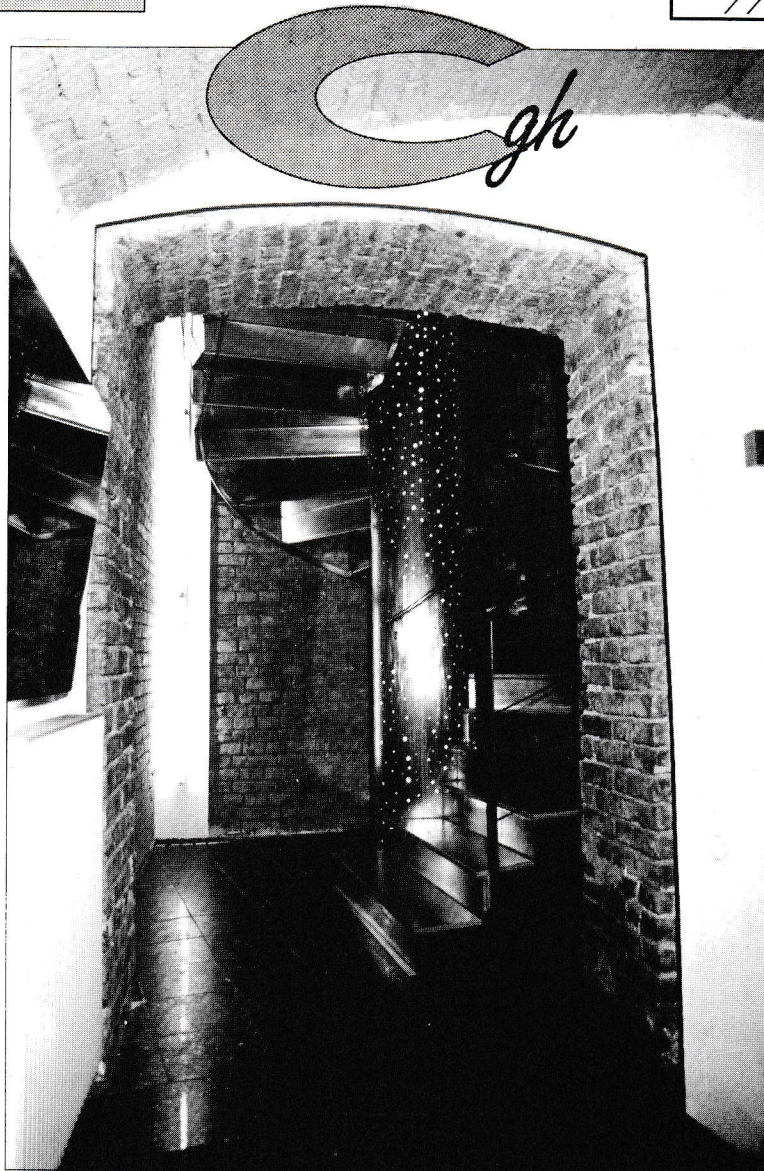
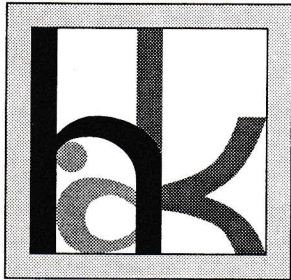

novi glas

magazin HAK-a

5/94

U V O D N I K

Drage štiteljice i štitelji!

Oprostite, da ste morali tako dugo čekati na novi broj HAKovskoga časopisa. Kako ste sigurno svi čuli, smo konačno mogli otvoriti dugoočekani centar za Gradišćanske Hrvate u Beču. K tomu smo još obdržali ljetošni Dan mladine u Cindrofu. Morete si predstaviti, da smo imali dosta djela, a tako je Novi glas stoprv sada izašao.

Neki članci ovoga broja se bavu s ovimi velikimi događajima. Ufam se, da će naš centar isto tako dobro funkcionirati, kot je bilo otvaranje. Ljudi su došli u velikom broju na tu svetačnu priredbu, a svi su bili oduševljeni od otvaranja i od idejov ovoga centra. Najt ćete isto tako sve važne informacije o funkcionali-

tetu našega centra. Na protuliće su Gradišćanski Hrvati mogli svečevati još jedan velik događaj, koga smo čekali jur duglje. Osnovao se je Znastveni institut, a s tim se otvaraju nove perspektive u gledu s istraživanjem našega naroda. Tako će izajti kot prvo veliko izdanje naš najstarij katekizam, koga je iskopao A. Jembrih u NSBu Zagrebu. Za novi glas napisao je prof. Jembrih članak o katekizmušu Georgya Damshicza, ki je izašao 1744.

U zadnjem broju pisali smo o pogibeli nacarta za novi školski zakon. Nažalost, naši političari i funkcionari si nisu pročitali ta članak, ar su zaključili ta zakon u Parlamentu. Cijeli znanstveni svit zna, da su dica, ka dvojezično odrastu, spametnija i bolja u

školi. Tako je Dr. Børge-Boeckmann pisao djelo o školskom razvitku dvojezične dice u Gradišću. Izvidio je, da ota dica u većem broju pohadjaju više škole. Ovim zakonom (naši političari) nisu dobrili ni školarom, ni učiteljem, ni našem ugledu u Europi. Probili su se asimilanti i ljudi, ki su po duhi fašisti ili ki se nisu bavili manjinskim školstvom, jer su odobrili praktično diljenje razredov.

Literarni dio ovoga broja bavi se s našim najvećim pjesnikom M. M. Miloradićem i s njegovimi "problematičnimi" pjesmami.

Na koncu se opet s velikom prošnjom vraćam k Vam - drage štiteljice i dragi štitelji. Ako imate zanimljive članke, nove ideje ili ča za kritizirati, pišite nam!

I M P R E S U M

vlasnik, izdavač, nakladnik: Hrvatski akademski klub

urednici: Joži Buranić, Martin Farkaš

suradniki: Petar Tyran, sveuč. prof. dr. Alojz Jembrih, prof. mag. Joško Vlašić, mag. dr. Klaus Børge-Boeckmann, prof. dr. Augustin Blazović, prof. dr. Nikola Benčić, Franc Rotter

slike, cartooni: Peter Tyran, arhiv NG-a, Šurl Čenar, Marko Šoretić, Štefan Kuzmić

slaganje: Erwin Rešeterić

lay-out: Joži Buranić

ekspedit: Erwin Rešeterić

foto-slog: Hrvatski akademski klub, Schwindgasse 14/10, A-1040 Beč

tisak: Wograndl, Matrštof

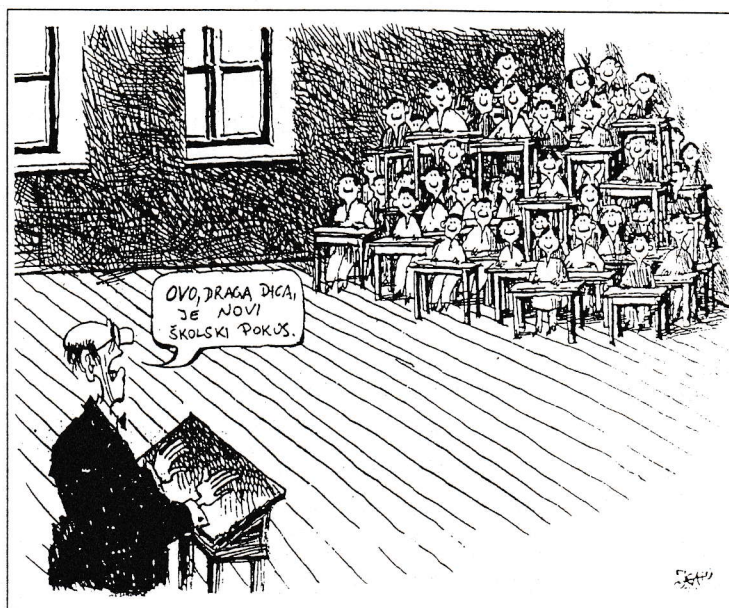
nakladni poštanski ured: A-1040 Beč/Wien

manuskripti se šalju na adresu: Hrvatski akademski klub, Schwindg. 14/4, Beč/Wien

tel.: 0222 - 505 71 06, telefaks: 0 222 - 504 63 54/9

S A D R Ž A J

IZ PIVNICE U MEZANIN ?	4	MLADI GRADIŠĆANCI U ZAGREBU	24
Petar Tyran opisuje težak put od "Društva" i "Kluba" do "Hrvatskoga centra". Kot "Adabei" je pažljivo pratio krstítke Gradišćansko-hrvatskoga centra.		Delegacija gradišćanskohrvatske mladine iz trih zemalj je pohodila službenu Hrvatsku.	
FUNKCIONALITET CENTRA	7	DAN MLADINE '94 U CINDROFU	27
Joži Buranić skicira funkcionalitet i mogućnosti novoga centra.		O najvećoj hrvatskoj priredbi u najvećem hrvatskom selu piše Cindrofska Britva.	
JURAJ DAMŠIĆ		MILORADIĆEVA DILEMA	30
I NJEGOV NAUK KRŠĆANSKI	8	Pater Augstin Blazović komentira Miloradićeve pjesme "SHS" i "Prst Božji".	
Sveuč. prof dr. Alojz Jembrih je otkrio i znanstveno tumačio najstariji hrvatski katekizam iz 1744. ljeta.		NIKAD DO KRAJA...	32
ZNANSTVENI INSTITUT	16	Još svenek se pronajdu cenzurirane ili neobjelodanjene Miloradićeve pjesme. Neke od njih je iskopao dr. Nikola Benčić.	
Na protuliće se je ispunila već dugoljetna želja Gradišćanskih Hrvatov, utemeljio se je naime Znanstveni institut pod peljanjem mag. Joške Vlašića.		NOVA IZDANJA	37
ŠKOLSKA KARIJERA DVOJEZIČNIH U GRADIŠĆU	18	SERVIZ CENTRA	38
U znanstvenom djelu dr. Klausu Borge-Boeckmanna dokažena je činjenica, da večjezični školari imaju već uspjeha u školskoj karijeri.		CARTOON	39
		UVODNIK	2
		IMPRESUM	2
		SADRŽAJ	3

Iz pivnice u mezanin iliti od »Društva« i »Kluba« do »Hrvatskoga centra«

Bogzna koliko hakovskih generacijov je prošlo, dok je Hrvatski akademski klub, a s njimi Hrvatsko-gradišćansko kulturno društvo u Beču, mogao doživiti i proslaviti dan otvaranja Gradišćanskohrvatskoga centra u Beču. Kad se je HAK u 60-i ljeti iz Langegasse preselio u Schwindgasse 14 u 4. bečkom kotaru, u vlašći lokal, je to bilo ča zvanarednoga. Koga bi bilo pačilo i bludilo, da je ta vlašći lokal bio samo iznajmljen, i da je to bila samo hladna pivnica s mokrimi zidinami i čemerno prozračena skoro prez dnevnoga svitla. No, mladi hakovci skupa s hagekadeovci — nije se onda tako točno znalo gdo je kade — su si zasukali rukave, nisu se bojali žuljov na dlanu i su popravili i adaptirali ovu pivnicu.

Po srijede i petke se je htilo pojtiti u „Društvo“, po četvrtke se je htilo pojtiti u „Klub“ a po utorke „Na probu“ (Kolo-Slavuja). Gdo nije bio točnije informiran, mogao je misliti, da Gradišćanski Hrvati imaju cijeli red dvoranov i lokalitetov u Beču, kade se odvija raznovrsni kulturni i zabavni program. Poznavatelji scene su pravoda

znali, da je to sve ista adresa, iste dvorane, ista pivnica, ku su pojedini jednostavno preimenovali, zavisi od dana i od toga ča se je onde dogodilo. No, bilo je i takovih, ki su cijeli tajedanprebavili u „Klubu“, to su bili pred svim studenti, kim se nije htilo pojtiti u dosadne studentske dome, jer u „Klubu“ se je svenek ča(što) dogadjalo. Iako se na tvrdi klupski klupi predobro nije spalo, dugo se ionako nije moglo počivati od narpornih noći.

Kad je HAK pak, ohrabren zbog dobrih vezov odgovornim u tadašnjoj Socijalističkoj Republici Hrvatskoj, koncem 70-ih nabavio dvorane na 4. katu iste zgrade u Schwindgasse 14, se je to moglo prisposodobiti s otkrićem Novoga svita, Amerike. Hakovci bili su na jednoč takorekuć na drugom kontinentu. Kih 180 m² stambenoga prostora nudjalo je mogućnost za biblioteku, za prostran ured, za kuhinju, za hižu za sjednice, za malu privatnu hižicu itd. 4. kat je ujedno ušao i u povijest kot političko razdoblje HAK-a. Ododzgor doli se je agitiralo, manifestiralo i protestiralo, a „Klub“ na

4. katu je bio motor i za mnoge pravne postupke i molbe (u medjuvrimenu ostvareno: npr. hrvatske radio- i tv-emisije, hrvatski službeni jezik, proširenje mladoga gradišćansko-hrvatskoga gibanja i na susjedne zemlje — a još uvijek ne ostvareno: npr. dvojezične seoske tablice, stvarno dvojezično podučavanje u hrvatski i mišanojezični općina Gradišća).

Ali hakovci su svenek kani li i na drugi planet, to znači: vlašći hrvatski centar, po mogućnosti najbolje u vlašćoj zgradi. Vjerojatno je to bila još vrućija želja hagekadeovcev. Njim je bila ostala samo pivnica. Ona je škodila ne samo zdravlju, nego je i duhovno strašno sužila vidokrug i društvene mogućnosti i aktivnosti. Ljeta dugo su čekali na mogućnost „van iz pivnice i u prvi kat ili u novu zgradu“. Kratak čas su diskutirali o vlašćoj zgradi, o domu za sve narodne grupe u Beču — neki visoki činovnici su još i uvjerljivo govorili o mogućoj palači u centru grada — ali iz toga nije bilo ništ.

U medjuvrimenu su HAK i HGKD opet počeli skupazrasti.

HAK je bio opet sve već izvor i za HGKD, a došao je čas kada se je sve već ljudi iz 4. kata „selilo“ doli u pivnicu: kot funkcionari ili aktivisti. Nekim je na tom putu pravoda sfalila sapa, oni su se zgubili med obadvimi društvu. Nje sada triba opet iskati i reanimirati — ako to ide. HGKD je tada nastao „depandansa“ HAK-a, a zli jeziki su govorili, da je HGKD zapravo nastao akademsko društvo, jer je pred kih pet do deset ljet „Društvo“ imalo bezbroj akademičarov u svojem proširenom odboru, a HAK samo neke bivše studente i, moguće, buduće akademičare. Biti hakovcem, naime, je uvijek značilo barem produženje studija, ako ne uopće...

Putem na drugi planet su HAK i HGKD (u medjuvrjenu opet pobračeni i spreženi za isto oje) kot dva brati, moglo bi se reći ponekad i kot dvi frajljice, iskoristili jedinstvenu priliku i su nabavili, iznajmili cijeli mezanin, dakle cijeli kat ravno prik pivnice iste zgrade u Schwindgasse 14 (sve skupa oko 280 m²). Po mnogi napori i trudi, po ulaganju silnih pinez i po beskrajni diskusija i sjednica se je iz toga svega rodio »Gradišćanskohrvatski centar«, ki je direktno povezan s nekadašnjim »Društvom«. Ali s tom pivnicom ima zajedno samo još zidine. Sve ostalo je dostalo novi dizajn, a arhitekta toga svega, Rudija Sedenika su hvalili i ljudi, kim se drugačije tako ne vidi moderna arhitektura.

Sve u svemu je do sada bilo samo hvale za sve ono, ča je sve-tačno otvoreno petak, 23. septembra o. lj.: Hrvatski centar. Sada novi pokrovni kuratorij tri-ba poduzeti sve, da ov Centar ubuduće dobije pohvale i za sadržaje, za programe i za duh unutar ovih novouredjenih prostorijov, a ne na zadnje i za profesionalno djelo.

Kada ćemo krenuti u drugu galaksiju, u drugu mličnu stazu — u vlašću zgradu, u vlašći dom a moguće i neku palaču u centru Beča — se zasada još ne more prorokovati. Ali tribao bi to biti barem sridnjoročni cilj i HAK-a i HGKD-a, a u tom slučaju kuratorija Centra!

»Centar neka bude hrvatska čuvarnica, škola, crikva, krčma ... sve to, ča imamo doma na selu«

Svetačnim otvaranjem i blagoslavljanjem Hrvatskoga centra u mezaninu i suterenu zgrade u Schwindgasse 14 završena je jedna epoha u kulturnom, društvenom i zabavnom životu Gradišćanskih Hrvatov, osebujno i u Beču. Bila je to dob pustolovine, volontarizma i iskanja za novim identitetom. Sada je počelo novo razdoblje, čas profesionalizma, prestrukturiranoga djela i konceptualnog djelovanja. To su — po smislu — prilikom otvaranja barem najavili predsjednik HAK-a Joži Buranić i HGKD-a Franjo Palković. Tako su odlučila predsjedništva kot i društveni odbori obadvih organizacijov. To će biti i prva i glavna zadaća

novoga kuratorija, ki će stati zvrhu Centra i ki će pokusivati profesionalno i s profesionisti

daljnji opstanak i razvitak kot narodna manjina na pragu 3. tisućljeća.

— u suradnji s čim već ljudi — da ov Centar napuni s potribnim duhom i neophodnimi sadržaji, kako bi Gradišćanski Hrvati mogli pojt i u bolju budućnost i kako bi imali perspektive za

Krista Schirmer (SP), prva predsjednica Bečkoga sabora, je naglasila, da je bila stara dob po skoro 500 ljeti, da ovde u Beču nastaje centar, u kom neka dojde do interkulturne izmje-

ne. Toliko štrapacirana „integracija“ ne smi biti jednosmjerni, slipa ulica, jer i većinski narod se more samo učiti od onih novodošljakova, starih i novih narodnih grupa, od onih, ki dalje gaju svoju kulturu. Za te cilje je i Grad Beč obećao svoju pomoć, je rekla Schirmer.

Predstavnik Gradskega sabora, VP-političar ddr. Bernhard Görg je apelirao na sve političare, da bi „bili ovde“ za hrvatsku narodnu grupu ne samo pri ovakovi prilika kot npr. otvaranju, nego i svenek drugda. U inštaliranju Savjeta za narodne grupe Görg vidi poboljšanje situacije — ali to još nije dost. Prorokovao je, da će Europa kot kontinent vrijeda biti gizdav na mnogostrukost na veliki broj jezika i kulturova. A neće pak već dugo durati, da će biti gizdave pojedine regije i nacionalne države u ovoj Europi (u slučaju da ih onda još bude), da će biti gizdavi na raznolikost jezika, kulturova i da će biti gizdavi na svoje manjine. Görg je uvjeren, da ćemo u buduću ljetu doživiti novi polet, a ne borbu protiv manjin. U ovom Hrvatskom centru vidi signal za samosvist, samopouzdanost gradišćansko-hrvatske narodne grupe, signal za očuvanje identiteta. Važno je za svaku narodnu grupu, da kaže samosvist i da za svaku cijenu kani očuvati svoj identitet. Görg je citirao filozofa nimškoga rasvićenja, Johanna Christofa Herdera, ki je rekao o domovini: »Domovina je onde, kade se ne treba opravdati«. Gradišćanski Hrvati su si u Beču stvorili centar, u kom se pred nijednim ne tribaju oprav-

dati, kade nijednomu ne tribaju ništa pokazati ni dokazati. U ovom centru moru zaista doživjeti i preživjeti „domovinu“. Kot političar se on kani zalagati, da ubuduće moru još već k tomu doprinesti, da Hrvati svoju domovinu moru doživjeti, iskusiti u „skupnoj nam domovini Austriji i da moremo biti skupno srićni u ovoj našoj skupnoj domovini“.

Poslanica u Parlament Terezija Stoišić (Zeleni) je od početka velikom simpatijom pratila ov projekt Hrvatskoga centra u Beču i je uložila i svoju političku snagu u realizaciju. Ona je apelirala, da ovo neka bude centar Hrvatova ali i centar dvojezičnosti. Ov Centar, si želji Stoišić, neka bude sve to, ča Hrvati imaju na selu: čuvarnica, škola, crikva, krčma itd.

Državni sekretar Peter Kostelka (SP) u otvaranju ovoga Centra vidi početak i nalog za djelo. On kani podupirati Hrvate kot i druge manjine, da bi mogli ostati to ča su: Hrvati, Ugri, Čehi itd. Kostelka takaj zna, da očuvanje kulturnoga jerba potribuje i potporu. On ne želji, da Europa nastane kulturna i jezična kaša prez razlik. „Mi ćemo slišiti u Europu, ka neće kani da odustane od različnih jezika i kulturova. Naprotiv, cilj Europe će biti, da idemo korak za korakom jedan pred drugim. Ali istovremeno ćemo ojačati i intenzivirati gajenje vlašće kulture — uz pojačano sporazumivanje s drugim“. Ako smo gizdavi na to, da Baski ostanu Baski, da Šoti ostanu Šoti, Talijani Talijani, a da Nimci ostanu Nimci, onda je zadaća Austrije,

da podupira Hrvate, Slovence, Ugre, Čeha i druge narodne grupe, da ostanu to ča su: Austrijanci, s posebnom kulturom, ka sliši takaj skupnoj povijesti Austrije. Ova zemlja bi bila siromašnija prez svojih Hrvatova, prez Slovenceva, Ugrova itd. Očuvanje ovoga kulturnoga jerba, ove baštine triba i posebnu potporu sa strane države, pred svim i u današnjem medijalnom svitu, ki jur dugo prez problemova prekorača granice. To znači, da manjinam moramo dati to, ča drugi znamda ne dostaju, jer samo tim se more obdržavati i izgradjivati status quo manjin.“

Kostelka je tvrdio, da se je Austrija uvijek priznavala ovim principijom. Ali ujedno je priznao, da je pri tom bilo i dost kritike i nedostatkova. Kot primjer dobre volje Republike Austrije je napomenuo povišenje budžeta za narodne grupe na skoro 40 milijuna šilingova i da bi ovde išli još daljnje korake. Izrazio je svoje veselje, da je konačno inštaliran Savjet, forum razgovora i dijaloga med različnim zastupnicima narodne grupe.

Funkcionare i peljače kot i zaposlene u Hrvatskom centru ćemo suditi po tom, ča su mogli ostvariti od svojih idejova. Političare ćemo suditi po tom, ča i koliko su realizirali od toga, ča su sve obećali u lipi riči — i prilikom otvaranja Hrvatskoga centra, 23. septembra 1994. Bolje more još svenek nastati!

PETAR TYRAN

Funkcionalitet centra

Stara želja i sanja Gradišćanskih Hrvatov se je konačno ispunila. Centar je otvorio svoja vrata. Društva HGKD i HAK su skupno utemeljili centar. Svaki je s 50% vlasnik novoga centra. Zbog poreznih i organizatorskih potreba (zbog kafića) će se utemeljiti poduzeće po društvenom zakonu. Poduzeće ćemo predstaviti po utemeljenju.

Ča nudja Centar? Kako funkcionira?

A) Centar za društva:

HAK i HGKD imaju svoj sekretarijat u novi prostorija. Folklorni ansambl KOLO SLAVUJ ima redovite probe u velikoj dvorani u kafiću. Ova velika dvorana se more pomoću mobilne zidi pregraditi, tako da se peljanje kafića uopće ne bludi. Mišani zbor OTVORENA SRCA, HAKOVSKI TAMBURAŠI i folklorna grupa PIPLIĆI se redovito probaju u Centru.

B) Centar za kulturu:

Centar nudja opšireniji program od onoga koga je nudio HAK na četvrtke. Nove prostorije od ukupno 140 m² za priredbe su multifunkcionalno uređjene. Imamo u mezaninu veliku salu za prilično 120 ljudi. Ova velika sala se more razdijeliti na tri manje seminarske dvorane od prilično 30 m². Nadalje ćemo imati izložbe, predavanja, diskusije, promocije, čitanja. Sada imamo i mogućnost organizirati malu umjetnost i kabaret, kazališne i folklorne predstave, koncerte i interkulturalne priredbe skupa s drugim institucijama.

Seminarske dvorane se moru i iznajmiti za privatne ili društvene svrhe.

Sve ove funkcije Centra od A do F su već realizirane ili su u završnoj fazi realizacije. Ufamo se, da je za svakoga ča u našem programu. Ako ne, onda se javi kod nas i mi ćemo rado proširiti našu ponudu i program.

C) Centar za naobrazbu:

Centar je tako organiziran da je peljan od ljudi za ljude. Važna je izobrazba i kvalifikacija naših ljudi. Kot najvažniji naobrazbenu ustanovu smjestili smo prvu dvojezičnu (hrvatsko-nimšku) dičju grupu „VIVERICA“ u Centru. Biblioteka HAK-a je na dalje smješćena na 4. katu. Nismo imali dost mjesta u mezaninu. Na kratki ćemo završiti fazu reorganiziranja i restrukturiranja biblioteke. U biblioteki stoju stoli za čitanje, stroj za fotokopiranje i mali compjutor s katalogom knjig. U mezaninu je isto inštaliran program za biblioteku, tako da moremo u uredu pogledati, dali imamo tu knjigu. Organiziramo tečaje za jezik, za tamburanje i za djelo na kompjutoru. Priredit ćemo različne seminare, školovanja i workshope, ke ćemo posebno najaviti.

D) Centar za komunikaciju:

Beisl/kafić u pivnici se je novo uredio i je dostao novi dizajn. To je tref za sve Hrvate i prijatelje u Beču. Otvoren je od pandiljka do petka, od 17.00 do 23.00 ura. Najmanje dva pute u misecu igrat

ćedu grupe na zabav i na ples. Ako išćete razgovor, nove prijatelje ili samo zanimljive ljude, dojdite na kafe ili na pivo! *Prostorije kafića se moru i iznajmiti za privatne ili društvene svrhe.*

E) Centar za medije:

U Centru se publiciraju dva gradišćanskohrvatski časopisi PUT i Novi glas. Oni su forum za ljude, ki rado pišu, ki imaju ča za najaviti ili ki su interesiraju na medijskom djelu. Bečanska redakcija Hrvatskih novin je isto smješćena u Centru kot i Agentura za visti i dokumentaciju narodnih grup susjednih zemalj.

F) Centar za informaciju i servis:

Servis i informacija su isto temeljni stupi Centra. Priredjujemo informativne priredbe za većinski narod. Držimo sastanke za različne cilj-grupe - za žene, za muže, za dicu, za seniore i za mladinu, za hobigrupe, itd. U budućnosti ćemo imati dvojezične stručnjake za psihološka, juristička i porezna pitanja.

Naši novi telefonski broji su:

Centar:	504 63 54
HGKD:	504 61 52
HAK:	505 71 06
Viverica:	504 63 54/15
faks:	504 63 54/9

JURAJ DAMŠIĆ

I NJEGOV NAUK
KRŠĆANSKI (1744)

Sveuč. prof. dr. A. Jembrih je pred kratkim otkrio najstariji gradišćanskohrvatski katekizam u NSB u Zagrebu.

Napisao je ta katekizam farnik Celindofa, Juraj Damšić, a izašao je 1744. Vrijeda će nam biti moguće, da vidimo i čitamo tu knjigu u reprint-izdanju Znanstvenoga instituta.

Prvi hrvatski katekizam za gradišćanske Hrvate, koji u sadašnjoj bibliografiji nije bio registriran, nedavno je ponovno otkriven u NSB u Zagrebu (sign.R. II E - 16°-15). To je katekizam što ga je iz latinskog preveo Hrvat, župnik u Celindofu, Juraj Damšić (Georgy Damshicz; 1686.-1755.) a objavio 1744. u Bečkom Novom mjestu pod naslovom: Kratka/ sprava nauka/ keršćanskoga/ od/ Veliko Milostivnoga/ i Veliko poštovanoga/ Gospodina, gospodina/ ADOLPHA/ Jurskoga BISKUPA, etc./ Na horvacko stomačena/ i na štampanje dana/ od GEORGYA DAMSHICZA/ Plebana

Zillingdoffskoga/ Štampano Bečkom Novom Mesti, pri/ Samuel Mülleru, Varoškom štamparu, va/ lieti M.D.CC.XXXXIV, (1744).

Latinski predložak Damšićevoj knjižici (vel. 7,8 x 13,3 cm i s 62 nenumerirana lista) istovjetna je latinska knjižica jurskoga biskupa Adolfa Grolla (1681.-1743.), koju je on objavio 1734. u Györu pod naslovom: Rudimenta Doctrinae Christianae pro Ecclesia, et Dioecesi Jaurinensi.

Budući da je Kratka sprava nauka keršćanskoga Jurja Damšića prije svega zanimljiva

s jezične strane, njezin pretisak kao i izvornik, dragocjeni su za proučavanje povijesti književnoga jezika Gradišćanskih Hrvata i važan su izvor za hrvatsku povijesnu dijalektologiju.

U popratnoj studiji (dodatak pretisku) koja se objavljuje zajedno s pretiskom, autor prof. dr. A. Jembrih osvjetljava momente vezane uz spomenuti hrvatski katekizam, počev od autora prevoditelja Jurja Damšića, tiskara Müllera, Jurja Šimatovića posjedovatelja primjerka, prema kojemu je izrađen ovaj pretisak, i koji je u Celindofu naslijedio Damšića u župničkoj službi.

Riječ je zatim o Adolfu Grollu autoru latinskoga predloška Damšićeva prijevoda te Kratkoj spravi nauka keršćanskoga i Katekizmuš iz 1747. kao drugom, nešto popravljenom, izdanju Damšićeva katekizma. U svojim zapažanjima autor govora, prof. dr. Alojz Jembrih dolazi do uvjerljiva zaključka da je Kratka sprava nauka keršćan-

skoga (1744) onaj Horvatski šlabikar, koji anonimni autor u Horvatskom katekizmu (1747) spominje na str.: 116, 121 i 136, a njegovo izdavanje novčano je pomogao pandrofski župnik Blaž Lešković (oko 1698-1758). Tako je, smatrom Jembrihe, ponovim otkrićem izvornika Kratke sprave nauka keršćanskoga i njezinim pretiskom, razriješena dosadašnja enigma oko prvoga Gradišćanskohrvatskog šlabikara.

Kratak osvrt na jezična obilježja Damšićeva katekizma - horvatskog šlabikara, pokazuje da je riječ o gradišćanskohrvatskom književnom jeziku temeljenom na govoru Poljanaca - zavičajnom idiomu Jurja Damšića, a taj je čakavski s ikavsko-ekavskom zamjenom ě (jata), a u leksiku blizak djelima hrvatskokajkavske dotadašnje literature.

Latinička grafija mađarskoga sustava, kojom se je služio Damšić, vrlo je neujednačena, što pokazuje i priložena tablica grafije njegova katekizma. Pogovorna rasprava Alojza Jembriha obogaćena je likovnim priložima i drugim izvornim tekstovima.

Pretisak i pogovor čine cjelinu izdavačkoga pothvata kojeg se prihvatio Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvata u Željeznom, učinivši tako dostupnim još jedno izvorno djelo Gradišćanskohrvatske književno-jezične baštine, djelo o kojem se do sada nije ništa znalo.

*Kratka sprava nauka
keršćanskoga (1744)
u kontekstu hrvatskih
katekizama*

Općenito je poznato da su katekizmi od 16. stoljeća postali najpopularnije knjižice u Europi, a u vrijeme tzv. katoličke obnove najviše tiskane knjige. Prema definiciji «Katekizmi su prvenstveno sredstvo kateheze, temeljnog naviještanja vjere. Uz taj prvotni cilj poneki katekizmi imaju i neki drugotni cilj uvjetovan redovito općom zadaćom Crkve da evangelizira i propovijeda. Zato svaki katekizam treba prosuđivati i unu-

tar obzora sveukupnog poslanja Crkve i unutar sveukupnog crkvenog života i djelovanja što je opet povezano i ovisno o činjenicama društvenog i kulturnog značaja. (...) Naravno, katekizmi izražavaju također kulturne prilike neke sredine, ali i na njih utječu. Jednom su u službi opismenjavanja, drugi puta stvaranja književnog jezika ili općeg pravopisa; ponekad izvornošću govora i izričaja nadilaze praktič-

ne zahtjeve nabožne literature pa se ugrađuju u književno stvaralaštvo i pokazuju značajke

književnog djela» (Hoško, 1985, 168-169).

Da bismo lakše uočili u koju vrstu katekizama, po svojoj strukturi, spada Damšićeva *Kratka sprava nauka keršćanskoga*, nije na odmet ako se poslužimo sljedećim citatom. «Budući da su katekizmi imali, a i danas imaju, dva naslovnika, vjeroučitelje i vjeroučenike; postoji i dvojni izraz katekizama: priručnici za vjeroučitelje i opet priručnici za vjeroučenike, djecu, i neobrazovane, pa je to temeljni tip katekizama. Namjena katekizama - da bude prvo štivo djeci i neobrazovanima - prerasta u osobitu oznaku elementarnosti, po-

**K R A T K A
SPRAVA NAUKA
KERSCHIANZKOGA**

od
**Veliko Miloztunoga,
y Veliko Poztovanoga**

GOSPODINA, GOSPODINA

ADOLPHA

Jurzokoga
BISKUPPA, &c.

**Na horvaczkoStomachena,
j na Stamanie dana**

od
GEORGYA DAMSHICZA,
Plebana Zillingdoffzkoga.

Stampano Beczkom NovomMesti, pri
Samuel Mulleru, Varoskom-Stamparu, Va-
lieti M.D. CC. XXXXIV.

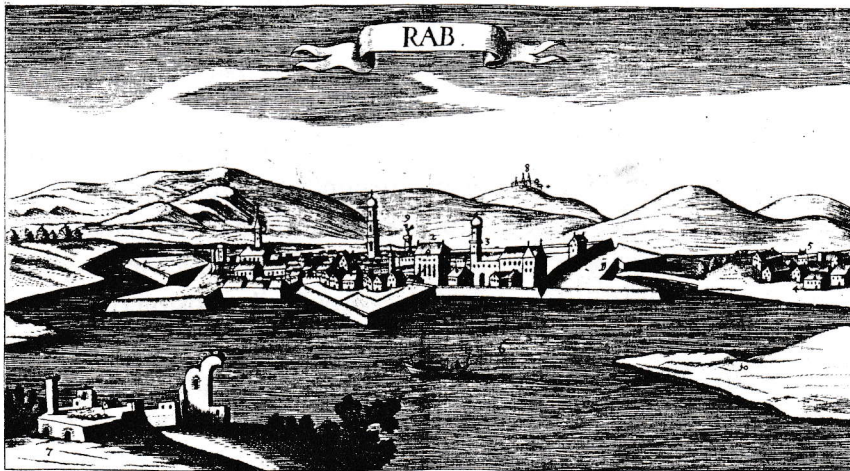
naslovna stranica hrvatskoga katekizma (1744)

pratno vidljivu napose u onim katekizmima koji na svojim stranicama donose također upute

za čitanje i pisanje. *Druga je oznaka pedagoška narav teksta koja sastavljaču katekizamskoga*

Groll, obračavajući se, kao biskup, svojim svećenicima diljem jurske biskupije, Groll svoj pred-

kršćanski nauk. Želimo pak, i ozbiljno naređujemo da: 1. službeno objavite da ste primili katekizam kojega treba u svim crkvama naše biskupije javno poučavati; 2. naređite učiteljima početnih škola da ga u školama uče i podučavaju; 3. da ga svaki pojedinac naučava na narodnom jeziku, u zgodno vrijeme, kako gdje, od članka do članka, nepromijenjenim redom, u nedjelje i blagdane; 4. dok taj katekizam ne bude pomno obrađen, pitanjima, istim redom, dok ga vjernici, kojim mu drago načinom, ne utvrde.»

Veduta grada Győra (Raab), 17. stoljeće

teksta nameće zadatak da sadržaj izrazi i tekst sastavi tako da se može naučiti napamet. Taj isti zadatak uvjetuje razgovornost, treću značajku katekizma kao osobite književne vrste, pa katekizmi imaju redovito poseban literarni oblik, strukturiran na dijaloški način izmjenom pitanja i odgovora» (Hoško, 1985, 157).

Na temelju navedenoga može se reći da Damšićev katekizam - *Kratka sprava nauka keršćanskoga* zaista ima pedagošku narav, sastavljena je tako da se može naučiti napamet. Uostalom o pedagoškom karakteru Damšićevoga katekizma nalazimo vijesti već u Grollova latinskom predgovoru katekizma, koji je Damšić preveo na hrvatski.

govor završava: »Stoga, prečasnna braćo, šaljem vam naše katehetske kvestije koje smo nekoć prikupili da bismo bili među

Adolf Groll (1681-1743)

onim muževima koji su apostolskom preporukom određeni upućivati siromašnu djecu u

Kanizijev i Belarminov katekizam

U katoličkoj Europi dva isusovca zaslužna su za višestoljetna izdanja katekizama na gotovo svim evropskim jezicima. To su *Petar Kanizije* (1521 - 1597) i *Robert Belarmin* (1542 - 1621). Njihovi su kompendiji dijaloški katekizmi, i to opširniji (za svećenike) u kojima su sadržane kršćanske istine doduše u obliku dijaloga između učitelja i učenika, i kraći (za puk), u kojem su kršćanske istine podijeljene u kratka i sažeta pitanja i odgovore. (v. Hruby, 1987, 287-300 ; Štefanić, 1938; 1941).

Na hrvatskokajkavskom govornom području „mali“ Kanizijev katekizam prvi je objavio isusovac *Nikola Krajačević* u dodatku *Svetim Evangelijomima*, Graz, 1651. Isto je djelo poslu-

žilo za predložak gradišćansko-hrvatskom Evandelju, Győr 1732. (v. Kuzmich, 1992) pa je tako u nji uvršten i „mali“

katekizam objavljen tek 1775. u Veneciji u prijevodu na hrvatski jezik od Josipa Matovića (v. Štefanić, 1938, 5; Hoško, 1985, 172).

Budući da je Grollov latinski katekizam na gradišćansko-hrvatski preveo naš Damšić / Domšić, a latinski je izvornik sastavljen prema smjernicama tridentskog koncila, Damšićevo izdanje mogli bismo smatrati prvim hrvatskim izdanjem Rimskog katekizma uopće.

naslovná stranica - Horvatski katekizmus (1747)

Kanizijev katekizam.

Belarminov katekizam „udomaćio“ se po Italiji i drugim romanskim zemljama (v. Štefanić, 1938; 1941) Njegov je katekizam izrađen na temelju službenoga crkvenog katekizma, što ga je bila izradila posebna komisija tridentskog koncila, a izdao papa Pio V. u Rimu 1566.: *Catechismus ex decreto sacrosancti concilii Tridentini ad parochos*. Bio je to tzv. *Catechismus romanus* - Rimski katekizam. Aleksandar Komulović (1548 - 1608) prvi je u Hrvata objavio *Nauk karstjanski* u Rimu 1582. (v. Hoško, 1985, 16-20; Trstenjak, 1982, 165-173).

U Hrvata prvi put je Rimski

prve biografske podatke o Grollu donosi Jaroslaus Schaller 1799. u knjizi: *Kurze Lebensbeschreibungen jener verstorbenen Gelehrten Männer aus dem Orden der Frommen Schulen ...* Konstant v. Wurzbach o Grollu: »Groll, Adolphus a Sancto Georgio (Bischof von Raab und gelehrter Piarist, geb. zu Kremsier in Mähren 1681, gest. zu Raab in Ungarn 24. Nov. 1743). Trat, 16 Jahre alt, in den Orden der Piaristen und verlegte sich insbesondere auf das Studium der europäischen und orientalischen Sprachen. Nach abgelegter Probe lehrte er in mehreren Collegien seines Ordens, bis er Rector im Josephstädter Collegium in Wien wurde. Dasselbst ließ er die schöne noch stehende Piaristenkirche Maria Treu erbauen, (...) 1724 reiste er in Geschäfte seines Ordens

nach Rom und ging aus der Wahl des dort abgehaltenen General-Kapitels als General des gesammten Ordens der frommen Schulen hervor. Kaiser Karl VI. berief Groll 1733 auf den erledigten bischöfl. Stuhl zu Raab in Ungarn, nachdem er ihm früher schon das Bisthum in Wiener-Neustadt zugebracht hatte. Als Bischof von Raab, obgleich bereits 52 Jahre alt, fand er es doch angemessen, die ungar. Sprache zu erlernen, um auf das Volk in der ihm eigenen Sprache wirken zu können. Zehn Jahre bekleidete er die bischöfl. Würde, als ihn der Tod im Alter von 62 Jahren seiner Gemeinde entriß. (...) Groll war auch theol. Schriftsteller, u. z. Exeget und Orientalist.« (Wurzbach, 1859, 365). Groll je objavio pet teoloških djela na latinskom jeziku, od kojih katekizam pod naslovom: *Rudimenta Doctrinae Christianae pro Ecclesia, et Dioecesi Jaurinensi*. Typis Josephi Antonii Streibig, Privil. Regij et Episc. Jaurinens. Typogr. 1734 (v. Index..., 1909, 30). U prijevodu na hrvatski: *Osnove kršćanskog nauka za Đursku biskupiju i crkvu*. Tiskom Josipa Antuna Streibiga, povlašćenog tiskara Cara i đurskog biskupa, 1734.¹

Adolph Groll
i njegova
*Rudimenta doctrinae
Christianae ... 1734.*

Kratka sprava nauka
keršćanskoga - Horvatski
šlabikar 1744.

Na temelju Damšićeva katekizma - *Kratke sprave nauka keršćanskog*, nameće se sljedeće razmišljanje vezano uz *Horvatski katekizmus* (1747). Naime, „Dvorski knigar“ - tiskar Jakob Wanbek piše preporuku za tis-

kanje istog katekizma (1747) mecenari pandrofskom svećeniku Blažu Leškoviću. U tekstu ima indicija koje govore da je Lešković novčano pomogao tiskanje Damšićeve knjige. Pogledajmo dio teksta u predgovoru (preporuci) *Horvatskog katekizma (1747)*².

Preporučanje Veliko-poštovanomu gospodinu Blažu Leškoviću, prevridnomu pandrofskoga sela duhovnomu pastiru i preljubljenomu ovih knjižic patronu.

Navadno je večkrat onde pomoći zajiskati, kadi se je jur perlje milošća bila našla; ar jednoč spoznana miloserdnost načini ufanje i drugo ča ugodnoga za-

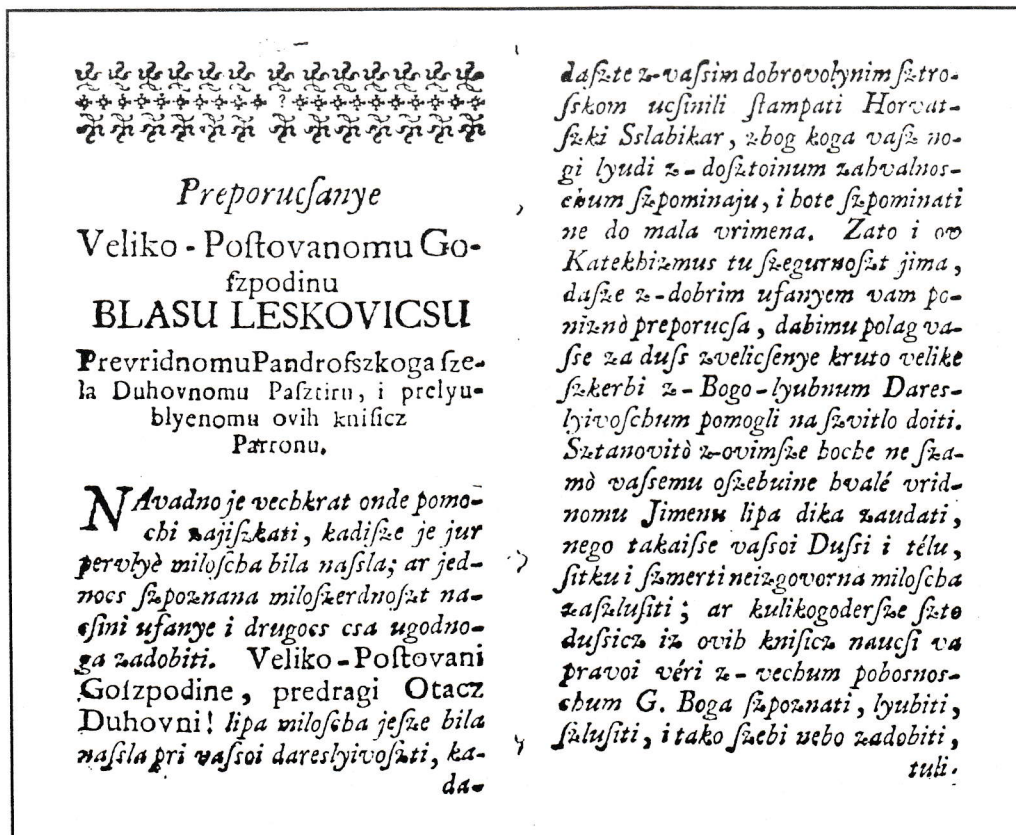
milošća je se bila našla pri vašoj darežljivosti, kada ste z vašim dobrovoljnim stroškom učinili štampati *Horvatski šlabikar*, zbog koga vas nogi ljudi z dostojnum zahvalnošću spominjaju, i hote spominati ne do mala vrimenta. Zato i ov *Katekizmuš* tu segurnost jima, da se z dobrim ufanjem vam ponizno preporuča, da bi mu polag vaše za duš zveličenje kruto velike skerbi z Bogoljubnum darežljivošćum pomogli na svitlo doiti.“

U povijesti gradišćansko-hrvatske knjige do sada nije poznata nikakva knjiga koja bi imala naslov „*Horvatski šlabikar*“ prije 1747., a koju spominje Wanbek.

u t. 2. svojim svećenicima jurske biskupije kazao: „Naredite učiteljima početnih škola da ga (katekizam, A.J.) u školama uče i podučavaju.“ To zapravo znači da je riječ o školskoj knjizi poput početnice iz koje su djeca učila kršćanski nauk, jer osim katekizma i nešto matematike, drugo djeca tada nisu ni učila. Prema tome, Damšićeva *Kratka sprava nauka kerščanskog*, iz kojega su djeca učila, mogao se, kao *terminus technicus* u narodu zvati i *šlabikar-početnica* u učenju vjerskih istina i molitava.

U slavistici *Horvatski šlabikar* spominje L. Hadrovics, 1974, 29, koji se osvrće na *Horvacki Katekismus (1747)* a u vezi s Wanbekovim spominjanjem „šlabikara“, te

zaključuje: „(...) Es ist mir leider nicht gelungen, ein Exemplar dieses Büchleins zu sehen. Die Witwe des Lehrers und Kantors János Szabó in Horvátzsidány (Siegersdorf) gab mir die Auskunft, ihr Mann hatte sein Exemplar leihweise dem pensionierten Schuldirektor Johann Dobrovich gegeben. Wohin das Buch nach Dobrovichs Tod gekommen war,

prva stranica katekizma iz 1747. godine

dobiti.

Veliko-poštovani gospodine, predragi otac duhovni, lipa

Budući da je Damšićev kršćanski nauk složen kratko, dakle prikladan za učenje vjerskih istina napamet, a Groll je

konnte ich nicht ausfindig machen.“

Da je Damšićeva *Kratka*

sprava nauka keršćanskoga nazivana šlabikar, ide u prilog toj činjenici i Hadrovicsevo izlaganje iz 1958. kada se, također, osvrće na katekizam iz 1747. „(...) Was nun den Inhalt der beiden Büchlein anlangt, kann

Sslabikaru“ (Hadrovics, 1958, 217).

Spomenuta rečenica koju Hadrovics navodi, nalazi se u *Horvatskom katekizmu* (1747) u 38. poglavlju, odnosno u „Nauku

XIX. Od evangielskih blaženstvih i tolnačev“ (121-124) u *Katekizmu* (1747) i to na str.121: „Ka su pak ta blaženstva, more se viditi va *Horvatskom šlabikaru*.“ Treći put opet u dodatku *Katekizma* (1747), gdje je riječ

Uzornici i učitelji, koji su se u ovom katekizmu nalaze, trebaju biti primjereni i pouzdani, kao i u drugim katekizimima.

Sinite parvulos, venire ad me. *Matth. 19. v. 14.*

Pustite naliuczke da kmeni prihajaju. *Matth. 19. v. 14.*

PREDGOVOR.

PRimi ovu kratku spravu nauka Kerschianskoga, verni Kerschian na borvaczko Stomachenu, va Koj se zderbava pravi Duh, j Schitak verè. Christuszove; j pouoi se redi, j raunai za vrimena Szitka tvoiega, tako ches doretchi na konacz Spasenja tvoiega: po ovi kratki nauki, Bogha tvoiega, verui, va niega se uffai, j niega liubi so sebi, j tebi szeli nauka ovoga.

Tomachnik.

G. D. P. Z.

Pita-

Pitanja i Odgovori, Nauka Kerschianskoga.

od

Bogha jednoga, va naturi,
trojega va Persona.

Pit. E vech Boghou,
nieg jedan?

Od. Ni; terje nemoguche, vech

Boghou biti, nieg jedan.

Pit. Jeli Bogh Otacz, Bogh Szin,
Bogh Duh Sz: nisuli to tri
Bogh?

Od. Ne; nego tri Personæ;
ar jednu naturu, Bosju ter Bos-
hantzvo va Sebi jimaiu.

A 2

Pit.

prve dvi stranice katekizma iz 1744. godine

ich über die Fibel (šlabikar, A. J.) nur spärliche Angaben mitteilen. Daß sie auch einen kurzen Katechismus enthalten müßte, geht aus einigen Bemerkungen im Katechismus 1747 hervor. Auf S. 116, wo die leiblichen und geistlichen Werke der Barmherzigkeit ausgelegt werden, wird auf die Fibel (šlabikar, A. J.) verwiesen; *Telovna i duhovna Miloszerdnoszt delanaidu sze va Horvatszkom*

XXXVIII. Od osebujnih dobrih del“ (str. 113). Na str. 116 pitanje glasi: „Kuliko fele jesu dela milosrdnosti?“, Odgovor: - Jesu dvoje fele: telovna i duhovna; ar se na telu i na duši miloserdnost more iskazati.“ Nakon toga slijedi: „NB. *Telovna i duhovna miloserdnosti dela najdu se va Horvatskom šlabikaru*.“

Drugi put se taj šlabikar spominje u poglavlju: „Nauk XX-

o „Regulama roditelov i drugih starjih za dicu“ (133-144). U 8. reguli čitamo: „Roditeli neka odhrane dicu ne k zemlji, i ovomu svitu prilipljenu, ter k paklu nagnjenu; nego k dobrotam keršćanskim i k nebu kot k svojoj dragoj domovini gore obrnutu. Zato moraju dicu naj prvić učiti ova: 1. Boga svojega stvoritelja spoznati, 2. Boga se bojati, 3. Boga ljubiti, i njemu verno služiti. Da Boga spozna-

ju: Moraju njim davati nauk, ki se va Horvatskom šlabikaru i va ovom Katekizmuš najde“ (str. 136).

I zaista, ako pogledamo šesnaesto poglavlje Damšičeve *Kratke sprave nauka keršćanskog* (1744) koje ima naslov: *Od troje Boga-slavne svršenosti ali*

Ki na vagi pogibeli stoju pravo i dobro tolmačiti ali nauka dobroga dati; 4. Razužene batriti; 5. Drugoga griške ter krivice prenašati; 6. Bližnjemu dobrim sercem odpušćati; 7. Za žive i pokojne pretele i nepretele Boga moliti. *Ovi sedam su dela duhovna miloserdnosti*, ar su na duhovno nališna. *Ovi sedam su*

navodeći da se ta djela nalaze u *Horvatskom Šlabikaru*, zaista možemo ustvrditi da je Damšičeva *Krataka sprava nauka keršćanskog* nazivana u narodu „šlabikar“. Prema tome imamo razloga reći da je ovim pretiskom ujedno riješena enigma „Horvatskog šlabikara“. Dakle, *Kratka sprava nauka keršćans-*

Pit. Suli met Sobum rasjednatcheni, ali raszibrani?

Od. Jessu; ar Otacz ni Szin, Szin ni Duh Sz., pak Duh Szveti, ni otacz ni Szin, otaz je perva persona, Szin druga, Duh Sz, treta.

Pit. Zach se Otacz zove perva persona?

Od. Zato cha od vekovechnosti Szina rodiu.

Pit. Zach se druga persona zove Szin?

Od. Zato ehaie Szin od vekovechnosti od Otcza rojen.

Pit. Zach se zove treta persona Duh Sz.?

Od. Zato; cha od Otcza j od Szina van jshaia.

Pit. Ieli; Szin ali Duh Sveti, od Otcza mlay, ali Stary?

Od. Ove tri Personæ nissusé nig-

nigdar pochele, nit nim oche konacz biti; nego su jednako smonsne, jednako velike, i jednako sverfsene.

Pit. Kako to more biti?

Od. Bogh je tako rekau, ter nam nazvistiu, tose nemore popasti, terse to j sato zove Skrounost profzvetoga Trojztva.

OD STVARANIA SVI-TA.

Pit. Sach ie Bogh svit ztvoriv?

Od. Sato; dasse od Svoiega ztvorienia sposnava liubi i moli.

Pit. Kuliko dobe vrimena ie Bogh jmav va Stvarany svita?

Od. Va schezti dnevi, ie vaš svit ztvoriv.

A 3.

Pit.

druge dvi stranica katekizma iz 1744. godine

dobrote (40-44) i sadrži deset pitanja i toliko odgovora, nalazimo nabrojena *telovna i duhovna miloserdnosti dela*, na koja upućuje anonimni autor *Katekizma* iz 1747. Pitanje na str. 43. *Kratke sprave nauka keršćanskog* glasi: Ka su najveć znana dela, ali čini ljubavi keršćanske? Odgovor: Ova: 1. Neznane učiti; 2. grišnike tiho ter od ljubavi opominati; 3.

telovna dela miloserdnosti: 1. Lačne hraniti i žajne napajati; 2. Putnike na stan primati; 3. Gole odivati; 4. Betežne batriti; 5. Uznike pohajati; 6. Uznike skupljevati; 7. Mertve pokopati.

Na temelju ovih *sedam duhovnih i tjelesnih milosrdnosti*, a na koje se, kao što smo vidjeli, naslanja autor u katekizmu 1747.,

koga Jurja Damšića hrvatski je šlabikar čije je tiskanje pomogao pandrofski župnik Blaž Lešković.

Blaž Lešković (Blas Leskovics), rodio se oko 1698. u Hrvatskoj Kemlji, (Horvatkimle, Kroatisch Kimling) u Ugarskoj. Godine 1723. postaje svećenikom u Juri,

Veduta grada Bečkog Novog Mjesta, 18. stoljeće

te iste godine kapelanom u Rajki (Rajka, Regendorf) - trojezična župa - gdje ostaje do 1726. Potom je župnik od 1726. do 1737. u župi Maria Ellend u Donjoj Austriji, a od 1737. do 6. 3. 1758. župnik u Pandrofu gdje je tada i umro.

Promatramo li prvi gradišćanskohrvatski katekizam s katehetsko-pedagoškoga gledišta, onda ga treba promatrati i s gledišta opismjnjavanja djece i odraslih. Jer uz vjeronaučnu funkciju, *Kratka sprava nauka keršćanskoga*, imala je i funkciju

učenja hrvatskoga književnog jezika, barem u usmenom izražavanju. Pripadala joj je dakle, dvostruka funkcija: - bila je *početnica* za učenje vjerskih istina napamet i *početnica* za učenje hrvatskoga književnog jezika, bila je to *hrvatska početnica - hrvatski šlabikar iz 1744. godine*.

ADOLPHUS

à S. GEORGIO,

è Clericis Regularibus Scholarum Piarum, DEI & Apostolicæ Sedis Gratia EPISCOPUS Jaurinensis, Locique ac Comitatus ejusdem Nominis Supremus ac Perpetuus COMES, Sac. Cæs. Regiæq; Majest. CONSILIARIUS,

RR. Fratibus, Parochis, & Curatis Civitatis, & Diocesis nostræ Jaurinensis,

Salutem, & Benedictionem sempiternam.

CAtechismum, RR. Fratres, semper in Ecclesia DEI, magni æstimationum fuisse, omnium sæculorum monumenta testantur. Primis illis nascentis Ecclesiæ temporibus, quando adulti ferè Baptiza-

(2 ban-

prva stranica „Rudimenta Doctrinae Christianae”

Znanstveni institut

poziva na svečanu promociju

reprinta

Damsičevoga katekizma
iz 1744. ljeta

*Empire-dvorana
u Esterházy-dvorcu u Zeljeznu
18. novembra 1994. u 15.00 ura*

Sveuč. prof. dr. Alojz Jembrih držat će stručni referat o katekizmu.

282179

RUDIMENTA DOCTRINÆ CHRISTIANÆ

Pro

ECCLESIA, & DIOECESI Jaurinensi.

Typis Josephi Antonii Streibig, Privil. Regij & Episc. Jaurinens.
Typogr. 1734

naslovna stranica „Rudimenta Doctrinae Christianae”

Spomenutu literaturu ovdje u tekstu vidi u Damsičevom pretisku Znanstvenog instituta.

ALOJZ JEMBRIH

¹ Koristili smo se kopijama Grollova izvornika koji se nalazi u Budimpešti, u Mađarskoj nacionalnoj biblioteci (F. Széchény, sign. 282179). Kopije nam je posredovao mr. Joško Vlašić preko ÖNB, odjelenja Fernleihe u Beču, za što mu se najljepše zahvaljujemo.

² Primjerak Hrvatskog katekizma iz 1747. posjeduje NSB u Zagrebu, sign. R II. D-16° - 31

ZNANSTVENI INSTITUT GRADIŠĆANSKIH HRVATOV

WISSENSCHAFTLICHES INSTITUT DER BURGENLÄNDISCHEN KROATEN

A - 7000 EISENSTADT / ŽELJEZNO, JOSEPH HAYDN - GASSE 11

Tel.: 02682/622 82/78, Fax: 02682/622 82/80

ured/Büro: pon./Mo. - petak/Fr. 9.00 - 12.00

Za staru želju Gradišćanskih Hrvatov je bio januar ovoga ljeta dosta važan datum, ar se je osnovao Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvatov /ZIGH.

Pred tim su naravno bili potrebni odgovarajući koraci i prethodne mjere. Konkretno su jur u toku 1993. ljeta djelali istaknuti hrvatski kulturni radnici na tom. Tako se je bio stvorio komite proponentov ki je pregovarao i unutar Gradišćanskih Hrvatov a i s peljajućimi ljudi javnoga žitka u Gradišću i u Beču. Izdjelali su se i statuti za intitut i vlasti u Željeznu su je odobrile.

I konačno je 29. januaria 1994. u Željeznu došlo do konstitutivne sjednice na koj se je osnovao ZIGH čiji sastav izgleda ovako:

predsjednik - mr. Joško Vlašić, potpredsjednik - dr. Nikola Benčić i mr. Štefan Pavetić, predsjednik znanstvenoga savjeta - sveuč. prof. dr. Mate Schneider, perovodja - mr. Ivo Sučić, blagajnik - mr. Štefan Machtinger, odborniki - stud. rer. soc. oec. et fil. Manfred Čenar, mr. Zlatka Gieler, dr. Toni Hombauer, dr. Šandor

Horvat, dr. Egidijus Živković i dir. mr. Martin Živković, kontrolori - nadsavj. Edi Horvath i dir. mr. Tome Mühlgassner.

U misecu februaru su onda slijedili prvi koraci praktičnoga realiziranja velike ideje, - a počelo se je od točke nula. Jur u marcju misecu se je ZIGH mogao javiti iz svojega ureda, i predstavio se je javnosti ovim tekstom:

„ZNANSTVENI INSTITUT GRADIŠĆANSKIH HRVATOV je započeo 1.3.1994. svoje djelovanje. Jedan od najvažnijih ciljev našega instituta je sistematsko istraživanje duhovne i materijalne kulture gradišćanskohrvatske narodne grupe. Daljnje težišće djelovanja je peljanje znanstvene biblioteke i odgovarajućega arhiva, to znači pobiranje svih dosadašnjih djel Gradišćanskih Hrvatov kot i o Gradišćanski Hrvati. Institut će stručno podupirati studente i sve ljude, ki se zanimaju za ovu materiju.

Cilj, koga si je institut postavio, more najbolje postignuti u sudjelovanju s drugimi znanstveniki i institucijami, i to s

domaćimi i takovimi u inozemstvu. U ovom pogledu je institut poduzeo korake i jur dostao obećanje sudjelovanja znatnih znanstvenikov i institutivijov iz Austrije i inozemstva. Predvidja se i redovito publiciranje rezultata istraživanja, da se tako poveća znanje o hrvatskoj narodnoj grupi.

Mi se sada još borimo s početnimi poteškoćami našega instituta. Za naše daljnje aktivite te prosimo za Vašu pomoć i Vašu suradnju, tako da moremo djelati za našu narodnu grupu na znanstvenoj razini i tim pridoonesti multikulturalnosti i duševnom bogatstvu i Gradišća i Austriji.“

U početne aktivnosti ZIGHa se broju i uredjenje i pomnoženje študije „Die Burgenländischen Kroaten im Lichte der Forschung“ M. Čenara. Ovde je autor, po nalogu Ministarstva za znanost i istraživanja, obdjelao temu znanstvenoga instituta za Gradišćanske Hrvate i je prikazao različne preduvjete i aspekte ovakove institucije. Prezentacija študije, u obliku opširnoga referata, je bila u de-

cembru 1993. u Željeznu. ZIGH je razislaao studiju (oko 70 egzemplarov), tako da su dostali поближе informacije znanstvenici, institucije i mjerodavni ljudi i u Austriji a i u inozemstvu.

U ovo rano djelovanje ide i kontaktiranje s ciljem dogovora o sudjelovanju odgovarajućih stručnjakov, i ZIGH je dostao cijeli red pozitivnih odgovorov. To je od velike važnosti osebujno za djelo Znanstvenoga savjeta unutar ZIGHa. Interesantan detalj je na priliku činjenica, da je u okviru ovakove suradnje došlo do kontakta s Lužičkimi Sorbi u Nimškoj, ki nas kanu poiskati jur ove jeseni.

Velike probleme za sada predstavljaju financiranje - na čemu se intenzivno djela - i pitanje prostora. Jedno i drugo će se, kako izgleda, poboljšati još ljetos. A dugoročnije i opširnije rješenje ovakovih pitanje si ZIGH očekuje u realiziranju projektov u okviru „Cilj -1-programa“ u Gradišću. Ovde se moraju uz ekonomske mogućnosti apsolutno u obzir zeti i znanstvena pitanja i djelovanje na tom polju ako se misli na pravu Europsku uniju u cjelovitosti. Upravno etničke grupe i grupacije su predestinirane da se s jedne strani obojaćuju tu veću i ujednačenu Europu a s druge strani, da putem pojačanih znanstvenih djelatnosti i na narodnom polju doprinesu pravičnoj i potribno duševnoj ravnoteži u rastećoj većoj domovini Europi.

U tom smislu vidi ZIGH u svoj projekt o pnovnom štam-

panju katekizmuša iz ljeta 1744. To je peto-najstarja datirana knjiga Gradišćanskih Hrvatov ka je bila do sada nepoznata a nahadja se u Sveučilišnoj biblioteki u Zagrebu. Uprav ljetos je 250 ljet, da je celindofski farnik Georg Damšić/Domšić dao štampati ovu knjigu u Bečkom Novom Mjestu. Ugodalo nam se je, da ćemo ov katekizmuš u reprintu i komentar - ada dvi knjige - izdati ljetos na jesen. A za ljetos 1995. je sklopljen ugovor, da će ZIGH objelodaniti disertaciju „Proza Hrvatov u Gradišću“. To je početak pregleda i znanstvene prezentacije gradišćansko-hrvatske povijesti i literature. Ovo su neki projekti za bližu i najbližu budućnost.

U ov plan ide i zaključak pri odbornoj sjednici, 4. junija 1994.:

Jezična komisija na čelu s predstojnikom slavističke katedre u Beču sveuč. prof. dr. Radoslavom Katičićem. Sigurno je publiciranje naših rječnikov I i II, a upravno-pravni rječnik će izajti 1995., počelo normiranje i standardiziranje gradišćansko-hrvatskoga jezika. Ali jezik, kot živ organizam, se minja iz dana u dan, a i opći razvitak žitka doniša stalno nove jezične izazove. Takova pitanja se moraju objektivno, u znanstvenom kvalitetu i opće razumljivo rješavati. Samo jedan aktualan primjer: Volksgruppenbeirat. Pojam nije bio jezično dosta fiksiran, tako da smo štali i čuli u medija: narodnosni savjet, narodni savjet, manjinski susavjet i drugo. Jezična komisija je dolučila, da

najbolje odgovara „savjet za narodnu grupu“ (jedina zato, ar pojedina narodna grupa ima svoj savjet; Volksgruppenbeirat - nije plural a -beirat u prijevodu nije potriban). Ovo samo za ilustraciju i kot dokaz povezanosti s našim svakidanjem žitkom.

Kad objektivno gledamo otvorena pitanja i djelokrug ZIGHa, onda nam je jasno, da je kod Gradišćanskih Hrvatov još toliko ostalo iz prošlih 450 ljet ča nije obdjelano, da je još toliko neoranoga polja današnjega vrimena i žitka i da još nimamo odgovarajuće preduvjete za potribno znanstveno djelovanje u mnogi pitanji. Ov institut mora i more stvoriti te preduvjete, tako da ZIGH funkira i kot katalizator i kot centar za koordinaciju i daljnju operativnu strategiju. Zato ga moramo izgradjivati, da bude mogao služiti znanstvenikom, studentom i svim zainteresiranim u realiziranju svega toga ča se još mora istražiti i obraditi. Pri tom se razumi samo po sebi, da ZIGH ima u vidu cjelokupnu etničku grupu Gradišćanskih Hrvatov, to znači Hrvate u Gradišću, u Beču, u zapadnoj Ugarskoj i u Slovačkoj, odnosno Moravskoj.

To se na priliku zrcali jur u predvidjenom projektu snimanja hrvatskih dijalektov u svi ovi krajina.

Cilj ZIGHa je ada regionalna, nadregionalna i naglašeno nadpolitička znanstvena djelatnost za dobrobit naroda i domovine.

JOŠKO VLAŠIĆ

Schullaufbahn von Zweisprachigen im Burgenland

Školska karijera dvojezičnih u Gradišću

“Školska karijera dvojezičnih u Gradišću” je bila tema disertacije doc. dr. K. Börge-Boeckmanna u suradnji s Gradišćanskim pedagoškim institutom.

Pri istraživanju u dvojezični škola pronašao je autor, da dica ovih škol u većem broju dostignu višu izobrazbu nego u jednojezični škola. Ali nažalost, jezična kompetencija tih školarov u hrvatskom jeziku nije tako dobra kot nimška. Gradišćanski pedagoški institut je do sada zamudio (uzroki?) publicirati ove rezultate.

Kurzdarstellung der Untersuchung

Die Dissertation „Schullaufbahn von Zweisprachigen im Burgenland“ basiert auf einem Pädagogischen Tatsachenforschungsprojekt im Auftrag des Pädagogischen Instituts des Bundes für das Burgenland, das 1989 bis 1990 durchgeführt wurde. Es wurde durch das Bundesministerium für Unterricht und Kunst unterstützt. Das grundsätzliche Anliegen dieses Forschungsprojekts war es, die zweisprachigen Schulen im Burgenland daraufhin zu untersuchen, inwieweit sie Chancengleichheit für ein- und zweisprachige SchülerInnen gewährleisten. Insbesondere ging es darum, ob es Benachteiligungen für SchülerInnen aus der deutschsprachigen Mehrheit bzw. Angehörige der Volksgruppen gibt, die Änderungen der bestehenden Regelungen im zweisprachigen Schulwesen des Burgenlandes, etwa analog zur Situation in Kärnten, rechtfertigen würde.

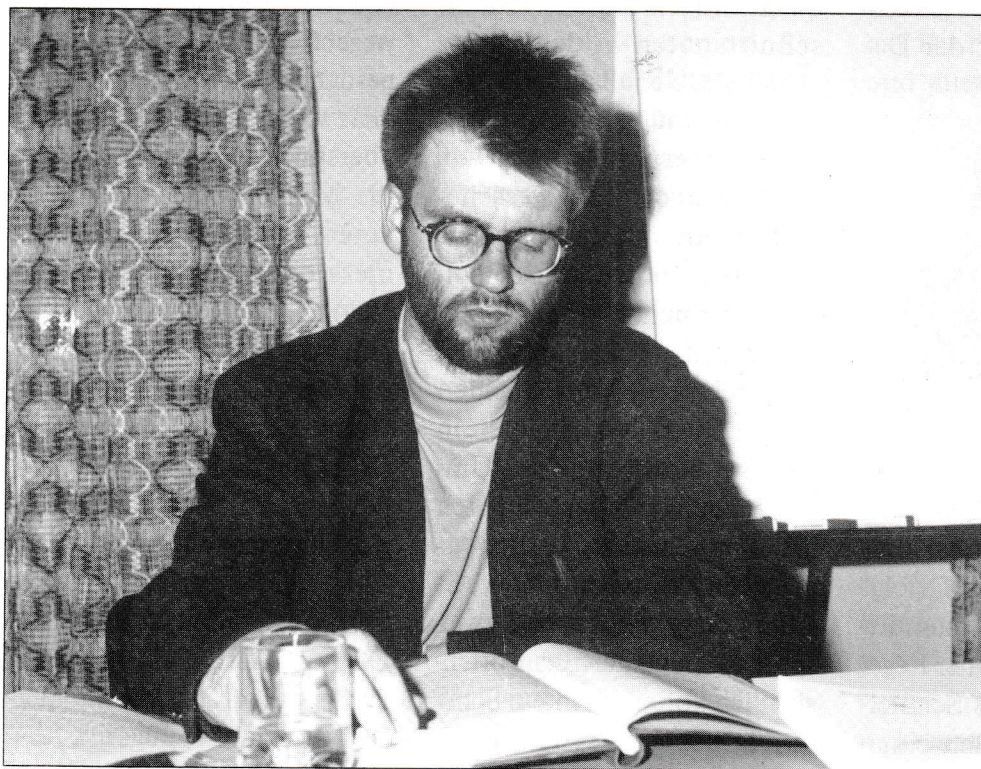
Die Arbeit beschäftigt sich demgemäß nicht vorrangig mit der gesamtgesellschaftlich-politischen Situation der Volksgruppen wie etwa GUTLEB/UNKART (Red., 1990). Auch ein Überblick über die für das Burgenland charakteristische ethnisch-sprachliche und kulturelle „Buntheit“ - vgl. etwa BAUMGARTNER et al. (Hg., 1989) kann nur ansatzweise gegeben werden. Die Arbeit beschränkt sich auf einen be-

stimmten, sehr wichtigen Aspekt der gesellschaftlichen Partizipation sprachlicher Minderheiten, nämlich ihren *Zugang zum Schulwesen*. Innerhalb dieses Bereichs steht die allgemeinbildende Pflichtschule im Mittelpunkt der Betrachtungen, deshalb werden andere Schultypen, die besondere Vorkehrungen für den Unterricht in Volksgruppensprachen treffen, nur zum Teil berücksichtigt. Die burgenländischen Roma wurden aufgrund der Tatsache, daß für sie keine eigene schulische Versorgung besteht, nicht eigens untersucht. Zum Zeitpunkt der Untersuchung war auch die Anerkennung der burgenländischen Roma als eigene Volksgruppe noch nicht erfolgt. Die Untersuchung beschäftigt sich also mit der Situation der bur-

genländischen KroatInnen und UngarInnen (MagyarInnen).

Gliederung

Die Arbeit gliedert sich in

mag. dr. Børge-Boeckmann pri predavanju u HAKu

drei Teile, die annäherungsweise den Phasen des Forschungsprozesses entsprechen: *Literaturanalyse*, *empirische Untersuchung* und *Auswertung*.

Im ersten Teil werden die **theoretischen und historischen Hintergründe** für den empirischen Teil des Forschungsprojekts dargestellt. Der erste Abschnitt informiert über die internationale Diskussion zur zweisprachigen Erziehung, die sich in den letzten Jahrzehnten von einer eher kritischen Sicht zu einer positiven Bewertung der Zweisprachigkeit gewandelt hat. Diese Ergebnisse der internationalen Forschung sollen damit in die burgenländische Diskussion eingebracht werden.

Der zweite Abschnitt enthält eine Übersicht über die Geschichte und Schulgeschichte der burgenländischen Volksgruppen und über die heutige Situation in bezug auf die recht-

liche Lage, die Schulstatistik und die Praxisprobleme der zweisprachigen Schule im Burgenland - diese Informationen wenden sich eher an die LeserInnen, die mit der burgenländischen Situation nicht so vertraut sind. Im dritten Abschnitt wird der Versuch unternommen, die internationalen Forschungsergebnisse auf die burgenländische Situation zu übertragen und daraus die Forschungsfragestellungen für die empirische Untersuchung zu entwickeln.

Der zweite Teil der Arbeit beschreibt die **empirische Untersuchung**: In seinem ersten Abschnitt wird die Konzeption und der Verlauf der quantitati-

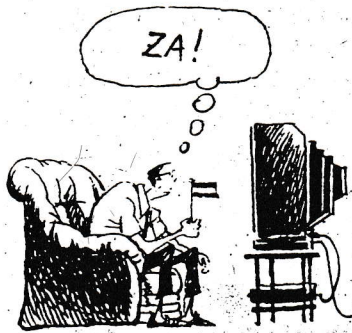
ven Erhebung an zwölf zweisprachigen Volksschulen und acht Hauptschulen, die von AbsolventInnen zweisprachiger Volksschulen besucht werden, dargestellt. Im zweiten Ab-

schnitt wird über die qualitative Erhebung informiert: Sie bestand aus einer Serie von zehn narrativen Interviews von durchschnittlich einer Stunde Dauer mit LehrerInnen, DirektorInnen und AbsolventInnen aus zweisprachigen Schulen. Die Gesamtkonzeption sah vor, daß die Interviews die Grundlage einer *Interpretationsfolie* für die „harten“ Daten aus der quantitati-

ven Erhebungsphase liefern sollten, mithilfe derer die *soziale Bedeutung* von Faktoren wie Zweisprachigkeit oder Besuch weiterführender Schulen bestimmt werden könnte. Demgemäß wurden bei der Auswahl der Interviewten bereits die ersten Ergebnisse der quantitativen Erhebung berücksichtigt und die Gestaltung der Interviews auf die Weiterentwicklung der Untersuchung und des Kenntnisstands abgestimmt. Die Interviews wurden als offene Leitfadeninterviews mit einer narrativen Struktur, die eine weitgehende Berücksichtigung von Gesprächsbeiträgen der Interviewten ermöglicht, geführt.

Der dritte Teil der Arbeit

schließlich beschäftigt sich mit der **Auswertung der Untersuchungsergebnisse**. Der erste Abschnitt ist der Darstellung der Ergebnisse der *quantitativen Erhebung* gewidmet und enthält eine sehr kritische Untersuchung der Qualität der Da-

ten, die große Vorsicht bei ihrer Interpretation nahelegt. Es folgt eine Darstellung der ersten Erhebungsergebnisse: In der Regel weisen zweisprachige SchülerInnen an Volksschulen einen besseren Schulerfolg und eine „höhere“ Schullaufbahn auf, an Hauptschulen dagegen ist die Datenlage nicht ganz eindeutig. Einer Interpretation dieser Daten folgt die Planung weiterer Forschungs- und Auswertungsschritte. Im zweiten Abschnitt werden zunächst die Einzelergebnisse der *qualitativen Erhebung* dargestellt, gegliedert nach vier Themenkreisen (Zweisprachigkeit und zweisprachiger Unterricht, Einstellungen zu Sprachgebrauch und Bildung, soziale Bedeutung von Muttersprache und Schulerfolg, Rahmenbedingungen der Zweisprachigkeit) und dann zusammengefaßt: Insgesamt wird die Zweisprachigkeit von den Interviewten und auch im öffentlichen „Meinungsklima“ positiv gesehen, dennoch reicht die

schulische und gesellschaftliche Situation zur Erhaltung der Zweisprachigkeit nicht aus. Der dritte Abschnitt gibt einen Überblick über die Ergebnisse der weiteren Auswertung der quantitativen Daten (Durchschnittsnoten in der Volksschule, Schullaufbahn von VolksschülerInnen, Schulerfolg der SchülerInnen aus zweisprachigen Volksschulen an Hauptschulen, Deutschnoten von AbsolventInnen kleiner Volksschulen in der Hauptschule, Direktvergleich der beiden Gruppen, Deutschnoten in Vergleichsgruppen, Umrechnung der Deutschnoten

in den verschiedenen Leistungsgruppen). Zusammengefaßt kann gesagt werden, daß zweisprachige SchülerInnen offensichtlich Vorteile in ihrem Schulerfolg haben, die sich durch ihre gesamte Schullaufbahn ziehen. Aber auch für offiziell „einsprachige“ SchülerInnen aus zweisprachigen Volksschulen konnten keine Nachteile für den Schulerfolg in der Hauptschule nachgewiesen werden, in einigen Fällen wurden sogar Indizien für leichte Vorteile gefunden.

In einem vierten Abschnitt wird das **Gesamtergebnis** aus Literaturobwohl, qualitativer und qualitativer Erhebungsphase präsentiert.

Ergebnisse

Zunächst wird eine Grundcharakteristik des zweisprachigen Schulwesens im Burgenland entwickelt: Das zweisprachige Schulwesen des Bur-

genlandes hat sich im Rahmen der historischen Gesamtentwicklung aus der Sicht der Volksgruppen stetig von einem spracherhaltenden Programm oder „Emanzipationsmodell“ (FTHENAKIS et al., S. 307) wegentwickelt. Heute ist es, insbesondere seit der Abschaffung der zweisprachigen Volksschuloberstufe, weit entfernt davon, die Minderheitensprache in einer Art „umgekehrten Immersion“ (vgl. CUMMINS 1984, S. 152-160) im weitestmöglichen Ausmaß zu bewahren, sondern repräsentiert im Grunde ein „Übergangsmodell“ (FTHENAKIS et al., a.a.O.), das letztlich Submersion, d.h. ein Untertauchen der sprachlichen Minderheit in der Sprache der Mehrheit bewirkt. Daß die Assimilationseffekte und vor allem auch die Submersionseffekte, d.h. negative Auswirkungen für den Schulerfolg und die intellektuelle Entwicklung für Schülerinnen aus einer sprachlichen Minderheit einer solchen Sprachverteilung im Schulsystem hier nicht oder kaum von Bedeutung sind, ist teils schulexternen Umfeldbedingungen, teils den Eigenschaften des Schulwesens zu verdanken. Der wichtigste Vorteil der burgenländischen Volksgruppen gegenüber vielen anderen Sprachminderheiten im internationalen Vergleich ist, daß sie sozioökonomisch integriert sind und nicht etwa eine Randposition in der Gesamtgesellschaft bzw. Ökonomie einnehmen. Das führt dazu, daß etwaige sprachliche Komplikationen für Angehörige der Volksgruppen nicht noch durch eine marginale soziale und/oder

ökonomische Position erschwert werden, wie das bei vielen anderen Minderheiten der Fall ist. Die Programmeigenschaften der zweisprachigen Schulen im Burgenland erfüllen im wesentlichen die Anforderungen an erfolgreiche bilinguale Programme, die in der Literatur angeführt werden. Lediglich ein Punkt scheint nicht vollständig berücksichtigt zu sein, nämlich, daß ein „Spracherhaltungsprogramm mit mindestens 30% der Erstsprache (Minderheitensprache) bis zum 12. Lebensjahr“ für die betroffenen Kinder angeboten werden sollte (vgl. FTHENAKIS et al. 1985, S. 346ff.). Für viele der betroffenen SchülerInnen im Burgenland ist nach dem 10. Lebensjahr die Pflege ihrer Erstsprache nur im Ausmaß von etwa 10% der Unterrichtszeit möglich, und auch das nur im Rahmen eines Unterrichtsfaches, nicht als Unterrichtssprache.

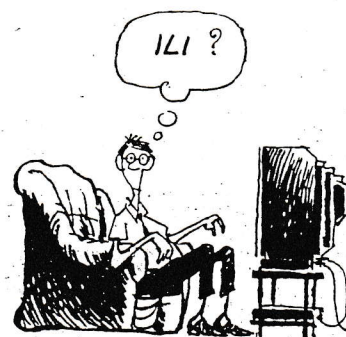
Dennoch wird insgesamt zum Zusammenhang von Zweisprachigkeit und Schulerfolg im Burgenland festgestellt: Die betroffenen Kinder erreichen grundsätzlich das Stadium des Dominanzbilingualismus (oder, wie wahrscheinlich im Falle vieler deutschsprachiger SchülerInnen, eines „Monolingualismus mit Zusatzkompetenz“) und haben daher keinerlei kognitiv-schulische Nachteile zu erleiden. Viele (insbesondere zweisprachige, aber auch einzelne ursprünglich einsprachige SchülerInnen) hingegen erreichen zusätzlich das Niveau eines additiven Bilingualismus mit Vorteilen für die kognitiv-

schulische Entwicklung. Allerdings scheint, durch mangelnde Berücksichtigung der Zweisprachigkeit im Sekundarbereich, das Potential des additiven Bilingualismus im burgenländischen Schulwesen nicht ausgeschöpft zu werden. Als Gründe für die Vorteile zweisprachiger SchülerInnen in ihrer kognitiv-schulischen Entwicklung wurden die mittelbaren Folgen des erhöhten Lernaufwands bei der Bewältigung zweier Sprachen, der größeren Einsicht in die Arbitrarität von sprachlichen Zeichen und der Verfügbarkeit von zwei sprachlichen Codes beobachtet, was sich weitgehend mit den Ergebnissen internationaler Forschung deckt.

In weiterer Folge wird auf die Probleme und Entwicklungsperspektiven für das zweisprachige Schulwesen im Burgenland eingegangen. Es wird für eine Nutzung des Potentials an mehrsprachiger und multikultureller Kompetenz im Burgenland in einer Zeit der Öffnung von Grenzen in einer ehemaligen Grenzregion durch einen Ausbau des zweisprachigen Schulwesens plädiert. Schließlich wird eine Einschätzung des Forschungsstands über die zweisprachige Schule vorgenommen. Auf dieser Grundlage werden dann Vorschläge für die weitere bildungswissenschaftliche Erforschung von Zweisprachigkeit im Burgenland entwickelt.

Zum Abschluß wird festgehalten, daß die Existenz zweisprachiger Schulen im Burgen-

land nicht nur für die Volksgruppen, sondern für die Allgemeinheit ein Vorteil sein könnte, wenn sie sich bewußt die Erhaltung und Erweiterung mehrsprachiger Kompetenz in der Bevölkerung zum Ziel setzen. Die zweisprachigen Schulen sind durchaus erfolgreich bei der Vermittlung kognitiv-schulischer Kompetenz, aber die Vermittlung rein sprachlicher Kompetenz läßt in einigen Fällen zu wünschen übrig. Außerdem wird die sprachliche Ausbildung meist aufgrund des mangelnden Angebots im Sekundarbereich nicht weitergeführt. Eine Erweiterung des zweisprachigen Schulwesens im Sekundarbereich einschließlich einer höheren Schule mit zwei bzw. drei Unterrichtssprachen wird von großem Vorteil für die Sicherung und den Ausbau von mehrsprachiger und multikultureller Kompetenz in der burgenländischen Bevölkerung sein, die nur durch ein Zusammenwirken sämtlicher „Bildungsträger“ von der Familie über Kindergarten und Pflichtschule, höhere Schule und Universität

bis hin zu den verschiedensten privaten Initiativen, die Bildungsarbeit betreiben (Kirchen, Kulturvereine, Erwachsenen-

bildungseinrichtungen), gewährleistet werden kann. Wenn ein allgemeiner gesellschaftlicher Konsens besteht, daß kulturelle und sprachliche Vielfalt im Burgenland ein erhaltenswertes Gut ist und Maßnahmen gesetzt werden, um sie zu sichern, ist die wichtigste Voraussetzung für ihren Fortbestand gegeben. Wenn die Volksgruppen auch in ihrer traditionellen Lebensweise wohl nicht mehr lange weiterbestehen können, so muß ihr Beitrag zur burgenländischen und österreichischen Kultur doch nicht verlorengehen. Ich hoffe, daß diese Studie einige positive Aspekte der Zweisprachigkeit aufzeigen und damit dazu beitragen konnte, daß neue Perspektiven für das Burgenland als mehrsprachige und multikulturelle Region entwickelt werden.

Eine Publikation der Studie im Drava-Verlag (Klagenfurt) ist beabsichtigt.

Literaturauswahl

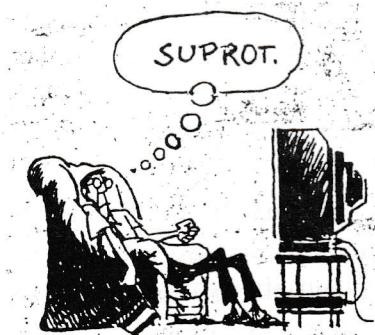
BAUMGARTNER, G./MÜLLNER, E./MÜNZ, R. (Hg.): Identität und Lebenswelt. Ethnische, religiöse und kulturelle Vielfalt im Burgenland/ Identitás és életkörülmények. Etnikai, vallásos és kulturális sokféleség Burgenlandban/ Identitet i okolnosti žitka. Etnička, vjerska i kulturna šarolikost u Gradišću. Eisenstadt: Prugg 1989

BOECKMANN, K.-B.: „Chancengleichheit für Mehrsprachige? Burgenländische Volksgruppen in Schule und Unterricht“ in HOLZER, W./MÜNZ, R. (Hg.): Trendwende? Sprache und Ethnizität im Burgenland. Wien: Passagen 1993

BOECKMANN, K.-B./ BRUNNER, K.-M./ EGGER, M./ GOMBOS, G./ JURIC, M./ LARCHER, D.: Zweisprachigkeit und Identität. Klagenfurt: Drava/SZI 1988 (Dissertationen und Abhandlungen/Disertacije in razprave; 16)

CUMMINS, J.: Bilingualism and Special Education. Issues in Assessment and Pedagogy. Clevedon: Multilingual Matters Ltd. 1984 (Multilingual Matters; 6)

FISCHER, G.: „Zweisprachigkeit im burgenländisch-kroatischen Schulwesen“. (= Sprache und Herrschaft; 15). Wien 1984

FTHENAKIS, W. E./SONNER, A./THRUL, R./WALBINER, W.: Bilingual - bikulturelle Entwicklung des Kindes. Ein Handbuch für Psychologen, Pädagogen und Linguisten. München: Hueber 1985 (Hg. v. Staatsinstitut für Frühpädagogik)

GRAF, P.: Frühe Zweisprachigkeit und Schule. Empirische Grundlagen zur Erziehung von Minderheitenkindern. München: Hueber 1987

GUTLEB, A./ UNKART, R. (Red.): Die Minderheiten im Alpen-Adria-Raum (Deutsche

Fassung). Klagenfurt: Arbeitsgemeinschaft Alpen-Adria 1990

HAKUTA, K.: Mirror of Language. The Debate on Bilingualism. New York: Basic Books 1986

MESNER, A.: „Das kroatische Schulwesen im Burgenland“. In: Schulheft 38/1985, S. 30-36

SKUTNABB-KANGAS, T.: Bilingualism or Not. The Education of Minorities. Clevedon: Multilingual Matters Ltd. 1981 (Multilingual Matters; 7)

TICHY, H. (Red.): Unterricht und Bildung in den Volksgruppensprachen. Wien: Braumüller 1987 (Ethnos; 29).

VEITER, T.: Das österreichische Volksgruppenrecht seit dem Volksgruppengesetz von 1976. Rechtsnormen und Rechtswirklichkeit. Wien: Braumüller 1979

Adresa autora:

Mag. Dr. Klaus-Börge Boeckmann
Institut für Germanistik der
Universität Wien
Deutsch als Fremdsprache

Dr.-Karl-Lueger-Ring 1
1010 Wien
Tel. 0222/40103-2447
Fax 0222/42 44 58

ŠTIKAPRON IS DIFFERENT!

Da sliši Štikapron med najrazvijana sela Gradišča se vidi jur u hitnoj akciji načelnika. Načelnik je „informirao“(!?) sugrađjane o mogućnosti odjavljenja dice od dvojezične nastave i je odmah razdilio uredjene formulare.

Odjavio se je cijeli razred! Hvalimo načelniku, da širi tako srčeno asimilaciju i s tim podupira kampanju „Land zum Leben“ - ali prez hrvatsva.

Mladi Gradišćanski Hrvati išću ponovno kontakt sa službenom Hrvatskom

U organizaciji Hrvatske matice iseljenika (HMI) delegacija mladih Gradišćanskih Hrvatov dva dane dugo boravila je u Zagrebu i u Karlovcu. Cilje pohoda je bio da se upoznaju s momentanom situacijom ne samo u glavnom gradu Hrvatske kao i cijele zemlje, nego da obavijestu dotične institucije i politička tijela o svojem gledišću manjinskopoliitičke realnosti u Austriji, Slovačkoj i Ugarskoj.

Sve skupa deset mladih Gradišćanskih Hrvatov u organizaciji Hrvatskoga akademskoga kluba je razgovaralo 24. i 25. maja o. g. sa zastupnici Hrvatskoga sabora i manjinskih zastupnikov u Saboru. Bili su na pohodu dijelom i jako razrušenomu Karlovcu i u uz dozvolu UNPROFOR-a su bili i na frontu u Turnju, na demarkacionoj liniji teritorija, ko Srbi reklamiraju za sebe. Delegacija mladih Gradišćanskih Hrvatov je pohodila i logor hrvatskih prognanikov „Gaza“ u samom Karlovcu.

Delegacija mladih Gradišćanskih Hrvatov je na inicijativu Hrvatskoga akademskoga kluba i na poziv Hrvatske matice iseljenika službeno pohodila Zagreb i Karlovac. Cilj ovoga dvodnevnoga pohoda hrvatskoj metropoli je bio, da se mladi Hrvati iz trih zemalj — Austrije, Slovačke i Ugarske — upoznaju s različnimi mjerodavnimi institucijami u Zagrebu i da odgovorne funkcionare i političare upoznaju sa situacijom Gradišćanskih Hrvatov u spome-

nuti tri zemlja i država. Program i protokol pohoda sastavio je gospodin Hrvoje Salopek iz operativnoga štaba Hrvatske matice iseljenika (HMI). On i mag. Tihomir Telišman od Ministarstva za vanjske posle su ovoj delegaciji omogućili razgovore i u Hrvatskom saboru kao i u Ministarstvi za prosvjetu i za vanjske posle. Doministar za vanjske posle Republike Hrvatske, dr. Ivo Sanader, je našao vrimenta, da razgovara s mladimi Gradišćanskimi Hrvati. Njemu, ki je duga

ljeta živio i djelovao u tirolskom Innsbrucku, nije tudji položaj narodnih manjin u Austriji — i da je velika razlika med tim, kako Austrija tretira na jednu stranu pitanje Južnoga Tirola, a na drugu stranu npr. mnoga još uvijek otvorena pitanja i probleme Gradišćanskih Hrvatov.

Prilikom pohoda Zagrebu i Ministarstvu za prosvjetu i kulturu zastupnici Hrvatskoga akademskoga kluba su riješili i ovoljetni jezični tečaj na Jadranu, ovo ljeto u Puli, u Istri a u vezi s ovimi tečajji ujedno i boravak hrvatskih školarov, studentov i učiteljev iz Austrije, Slovačke i Ugarske.

U gradišćanskohrvatskoj delegaciji su bili Manfred Čenar (zastupnik Hrvatskoga akademskoga kluba (HAK) u Narodnosnom savjetu Gradišćanskih Hrvatov pri Saveznoj vladi u Austriji), Joži Buranić (predsjednik HAK-a), Kristina Gregorić (potpredsjednica HAK-a), Georg Čenar (blagajnik HAK-a), Tome Schwaiger (tajnik za sridnje Gradišće Hrvatskoga kulturnoga društva u

Željeznom), Ingrid Klemenčić (predsjednica mladih Gradišćanskih Hrvatov u Ugarskoj), Geza Völgyi (tajnik toga društva), Timea Horvat

li koristiti manjinska prava a npr. i dvojezične seoske tablice. Devinsko Novo Selo isto kao i Jandrof i Čunovo pripadaju Požunu (Bratislavi) kao poli-

med Nimci i Hrvati odnosno Nimci i Ugri (a moguće i Romi). Ta novi zakon polag riči Čenara more samo škoditi manjinam. Tema je bio i Državni ugovor, osebujno član 7. Čenar isto kao i Buranić tvrdu, da prez toga Državnoga ugovora Hrvati u Austriji ne bi imali niti hrvatske radio-ni tv-emisije niti bi Ustavni sud bio pozitivno odlučio o hrvatskom službenom jeziku. Dvojezične tablice pravoda još svenek nisu realizirane.

Predsjedništvo HAK-a skicira sadašnje stanje Gradišćanskih Hrvatov u Austriji

(novinarka, Petrovo Selo, Ugarska), Radoslav Janković (predsjednik Kluba mladih Hrvatov u Slovačkoj) i Branjo Wolf (odbornik istoga kluba).

U skupnoj konferenciji za novinare istaknula je Koljnofka Ingrid Klemenčić (U), da je zadasa jako važno pitanje, čiji jezik podučavati na primjer u Sambotelu. Klub mladih Gradišćanskih Hrvatov u Ugarskoj želji, da bi se podučavao i gradišćanskohrvatski jezik na gimnaziji npr. u Sambotelu i drugdir. Radoslav Janković iz Hrvatskoga Jandrofa (SK) je predstavio hrvatske ustanove u Slovačkoj i se je žalio, da Hrvati zapravo ni u jednom selu ne moru dostignuti klauzulu od najmanje 20 posto, da bi mog-

tičkoj općini, a da onda ne moru dostignuti niti jedna posto ukupnoga stanovništva, je jasno. Manfred Čenar od Hrvatskoga akademskoga kluba je izrazio svoje veselje, da su mladi Hrvati iz tzv. „stare dijaspore“ tako primljeni u Hrvatskoj. On je spomenuo i Koordinacijski odbor gradišćanskohrvatskih društav iz četirih zemalj, koga triba opet ojačati i postaviti na nove temelje, da bi djelovanje moglo biti čim korisnije za cijelu narodnosnu grupu i prik državnih granic. Čenar je razlagao i predvidjeni novi zakon o manjinskom školstvu, od koga si on ne očekuje poboljšanje sadašnje situacije. On se boji, da će dojtiti do rtaskolja med pojediniimi narodnosti u austrijskom dijelu Gradišća, dakle

je spomenuo građansku inicijativu za dvojezičnimi tablicami (1.100 potpiskov), ku je Parlament pak odbio.

Važno je da Hrvatska tretira Gradišćanske Hrvate kao cje-linu kao narodnost, čije grane se širu po Austriji, Češkoj, Slovačkoj i Ugarskoj.

„Europska konvencija o manjinski jezici je isto u interesu Gradišćanskih Hrvatov kao i član 7 Državnoga ugovora“ ustanovio je Manfred Čenar, zastupnik Hrvatskoga akademskoga kluba u Narodnosnom savjetu Gradišćanskih Hrvatov pri Saveznoj vladi u Austriji. Prilikom svojega službenoga pohoda u Hrvatskomu saboru i u razgovoru sa zastupniki različ-

nih narodnosti je delegacija mladih Gradišćanskih Hrvatov iz trih zemalj kanila dobiti utisak, kako pojedine narodnosti sebe gledaju u Hrvatskoj.

Situacija u Austriji je malo bolja u narodnosnom pogledu, jer je u Austriji bolja gospodar-

Institut za migracije, kako je to prilikom konferencije za novinare ustanovila peljačica toga instituta, mag. Mirjana Domini. Sjedišće Instituta za migracije je u istoj zgradi u Zagrebu kao i sjedišće Hrvatske matice iseljenika u Trnjanskoj bb.

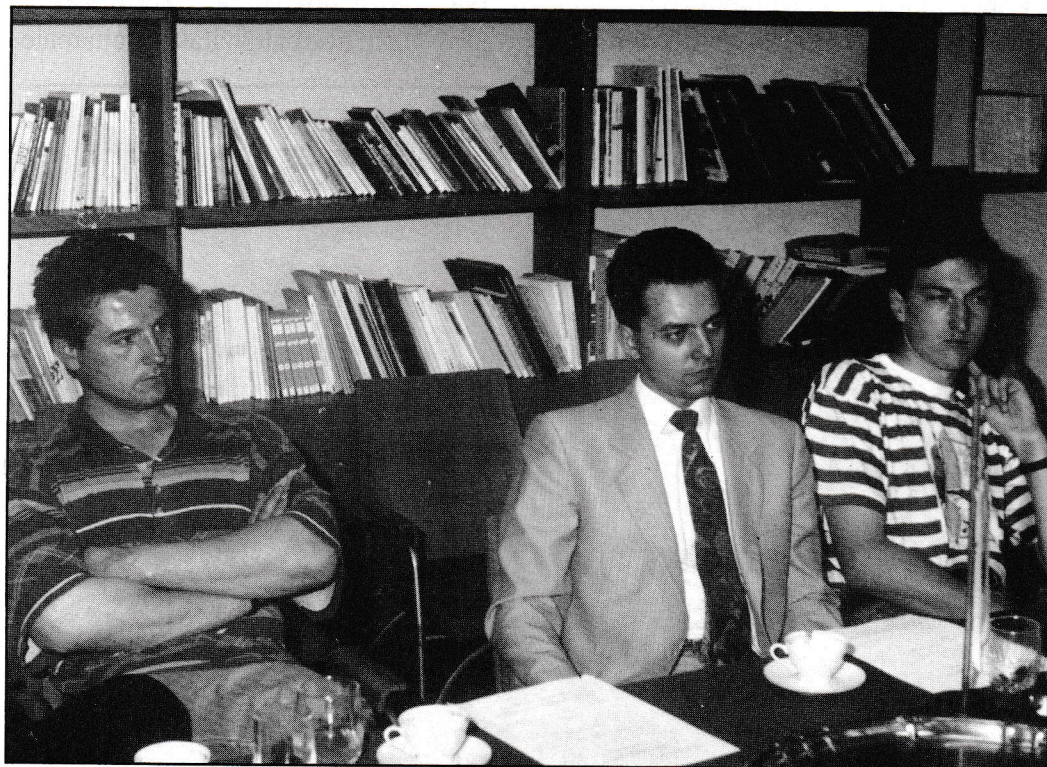
cijskoga položaja, rekao je Manfred Čenar.

No, u slučaju pristupa Austrije k EU-u mora i nadalje valjati Državni ugovor iz 1955. ljeta a tim i član 7, na čijem temelju su si Hrvati u Gradišću do sada izvojevali barem ono, ča

imaju: radio i tv-emisije na hrvatskom jeziku, hrvatski službeni jezik, do sada jednu dvojezičnu gimnaziju (u Borti) a početno lanjskoga ljeta barem za nešto višu financijsku pomoć za društvene i medijske aktivnosti. Ali kako su morali ustanoviti zastupnici Hrvatov iz Slovačke i Austrije, dvojezičnih seoskih

tablic još nemaju. Hrvati u Ugarskoj su u tom pogledu jur znatno dalje, jer jur nekoliko ljet dugo imaju seoske nazive i na hrvatskom jeziku.

Kako je rekao Manfred Čenar u konferenciji za novinare, u slučaju pristupa Austrije k Europskoj uniji će Hrvatska s Gradišćanskimi Hrvatima imati jednu manjinu u EU-u. Unutar EU-a bi Gradišćanski Hrvati pak mogli igrati ulogu u korist Hrvatske, kako su to činili i u pitanju priznavanja Hrvatske — rekao je Čenar.

Zastupnici Gradišćanskih Hrvatov iz trih zemalj razlažu svoje probleme i želje.

ska situacija od Ugarske i Slovačke — ustanovio je M. Čenar. Predsjedniku Hrvatskoga akademskoga kluba, Jožiju Buraniću, je bilo važno, da dotična i nadležna mjesta u Hrvatskoj a posebno u Zagrebu spoznaju, da Gradišćanske Hrvate tretiraju kao cjelinu, svejedno je li živu u Austriji, Moravskoj, Slovačkoj ili Ugarskoj.

Uz organizatora ovoga dvodnevna službenoga pohoda Zagrebu i Karlovcu, 24. i 25. maja, je mladim Gradišćanskim Hrvatima uz Maticu iseljenika ponudio raznovrsnu suradnju i

Ako je Austrija u Europskoj uniji onda Hrvatska s Gradišćanskimi Hrvatima ima jednu svoju manjinu u toj Uniji

U razgovoru s hrvatskimi političari i novinari su delegaciju mladih Gradišćanskih Hrvatov pitali uz ostalo, kako i ča mislu o pristupu Austrije Europskoj uniji. Svi su bili toga mišljenja, da manjinski zakoni niti u Austriji a kamoli u Ugarskoj i Slovačkoj još dugo ne odgovaraju (zapadno) europskomu standardu. Od Europske unije si Hrvati u Austriji očekuju znatno poboljšanje sadašnjega pravnoga ali na svaki način i finan-

Na frontu u Karlovcu su mladi Gradišćanci vidili sve ča je zničio agresor i njegove bombe i granate

Povodom svojega pohoda Zagrebu su mladi Gradišćanski Hrvati iz trih zemalj pohodili i Grad Karlovac, kih 5 kilometrov južno Zagreba, na koncu autoputa, ki je i u prošlosti i mnoge Gradišćanske Hrvate peljao do Jadrana kod Zadra i u Dalmaciji. U južnom dijelu Karlovca, u Turnju — kamo su ovi mladi austrijski, slovački i ugarski državljani dospili dozvolom UNPROFOR-a i pomoću intervencije gradonačelnika Karlovca, gospodina Ivana Benića — je na kilometare srušena svaka kuća a uz cestu bodljikava žica s natpisi *mines* zabranjuje da se pomakne još ni centimetar od „očišćene“ ceste. Onda je i granica, bolje rečeno fronta med Hrvatskom i tzv. Krajinom. Momentano su onda Poljaki u službi UNO-a. Naslijedili su Afrikance, Kenjance, za ke se u Karlovcu govori, da su bili već na strani Srbov. Dibok je bio utisak na mlade Gradišćanske Hrvate, tako blizu boja.

Načelnik Karlovca gospodin Ivan Benić je službeno primio Gradišćanske Hrvate

„Drugi svitski boj nije bio tako strašan kao je bio neprija-

teljski napad na Hrvatsku a prije svega i na Karlovac, jer se se pucalo i na privatno stanovništvo a još i na spomenike nulte kategorije“ — rekao je načelnik Karlovca Ivan Bekić, ki je primio delegaciju mladih Gradišćanskih Hrvatov iz trih držav. U samom Karlovcu je pred bojem 26,6% stanovništva bilo srpsko. Premda je prošlo

za kih 12 milijuni DEM, a kućice su turski produkt.

Premda je onda sve jako lipo uređeno i infrastruktura do neke mjere funkcionira, svi onde hlepu za svojom domovinom, za svojim domaćim stanom i za svojim lapti. U tom logoru pokušavaju živiti kako tako normalni žitak, imaju male

Bijela zona kod Karlovca

kih 12.000 Srbov iz Karlovca, onde živi i nadalje kih 7000 med ukupnim stanovništvom od kih 60.000. Kako je tvrdio načelnik Beniće, ovi Srbi žive kao pošteni građani skupa s Hrvatima, a oni ki su prošli moru se vratiti, ako nisu okrvavili ruke.

Dozvolom gradske pretpostavnosti su Gradišćanci takaj pohodili prognanički logor »Gaza« u Karlovcu. Onda momentano u mali i niski stani/kuća živi oko 2.200 hrvatskih prognanikov pred svim iz Slunja i Cetingrada. To naselje je gradila Savezna Nimeška

vrtljace pred timi kućicama i sadu povrće i kitice (cvijeće) i štrikaju i hekljaju — „ali doma je ipak doma“, rekla je stara baka debelimi suzama na licu. HAKpremišlja o dobrotvornoj akciji u korist ovih prognanikov i npr. o prodaji toga pletiva.

PETAR TYRAN

Dan mladine '94 u CINDROFU

No opet je mimo Dan mladine. Tri dane dugo Cindrof je zaistinu bilo najveće hrvatsko selo. Imali smo zato i dvojezične table, da bi pošteno znali pozdravit hrvatsku mladinu iz cijeloga Gradišća, Beča, Ugarske, Slovačke i Moravske. Ali na žalost, ta naša seoska tabla nije bila prava tabla po zakoni, nego samo plakat od Zelenih za izbore.

nije tako jednostavno. Kako sam čuo, su se pred kratkim časom Petrovišćani odvesli na pogreb u Pinkovac - a zbog toga kad nije bilo dvojezičnih tablov, došli su u Pinkafelj. No ki vrag to zna, da je Pinkovac po nimšku Güttenbach.

Kad smo jur kot tablic. Cijele ljetne praznike Cindrofcu zaistinu čekali su na novu, pra-

otkriti na ljetošnjem Danu mladine. Na žalost je on pak nek narizao najveću i najsladju seosku tablu u obliku turte.

Već puti se zaistinu pitam, dali naši političari sami vjeruju, ča nam kanu prodati za istinu. Tri dane dugo su Hrvati iz svih krajev u ogromnom broju demonstriali, da bi gizdavi bili na dvojezične table. Svaki gost no-

sio je stiker sa svojom „seoskom tablom“. U velikom diashowu svi smo mogli viditi, da dvojezične table i pred našimi seli ne bi pačile, a zvana toga takove table jur zdavno stoju po cijeloj Europi.

No ali nedilju, kad se je narizala turta, čuli smo od

naših političarov, da to nije tako jednostavno postaviti te table, kad oni ne vidu akzeptanciju u narodu. Pri tom nazočni su bili i zastupniki MEN-a, to je mla-

za najveće hrvatsko selo - najveću seosku tablu u obliku turte

Vi ćete si sada mislit da takove table nako nisu potribne, da će svaki i tako najti hrvatska sela, kad znamo svi kako se po nimšku veli. Ali vjerujte mi, to

vičnu tablu. Pažljivi ljudi sigurno su primetili, da ona tabla, na strani prema fabriki, već onde ne stoji. Pitali su se ljudi, ali će naš načelnik prvu dvojezičnu tablu

dinska organizacija europskih narodnosti. Potvrdili su oni važnost takovih dvojezičnih tablov i da su dvojezični natpisi standard u manjinskom pravu unutar EZ-e. Pitam se ali: Su to čuli naši odgovarajući političari?

Kako si morem predstaviti ste i Vi, dragi štitelji, sigurno bili na Danu mladine. Se je i Vam tako dobro vidilo u Cindrofu? Mislim, da je bilo ugodno i lipo u šatoru uz cindrofsko kupališće i da smo mi - a to su bili Tamburica Cindrof i HAK - Vam

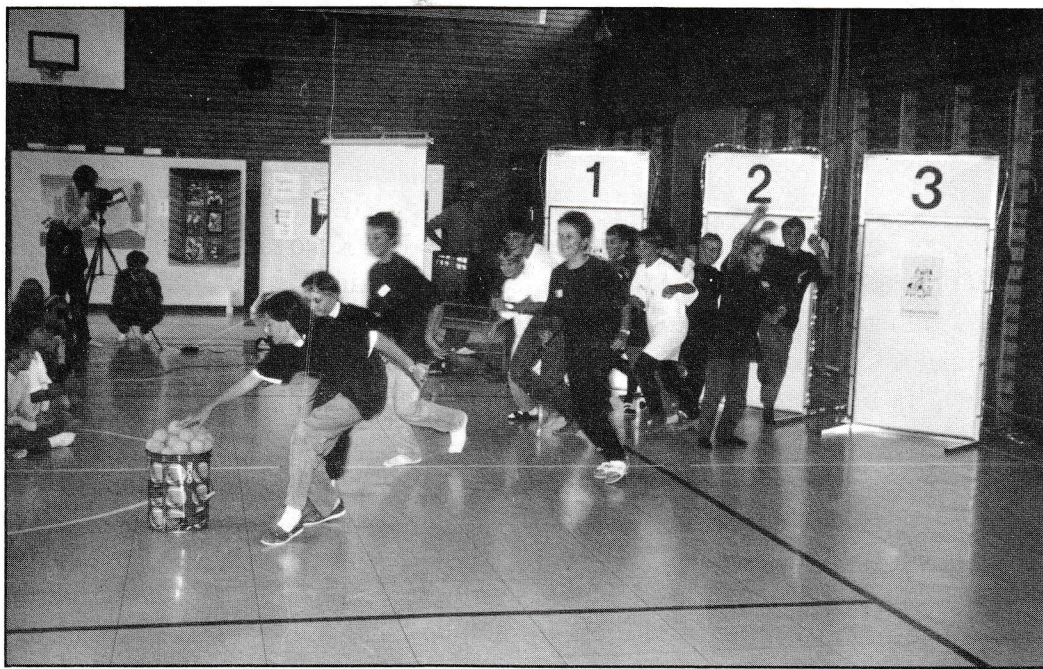
mogli ponuditi zanimljiv i šarolik program.

Počelo se je petak u tri ura u športskoj dvorani cindrofske škole - a veljek s vrhuncem ljetošnjega programa. „Jedan, dva ili tri“ je bilo geslo za škole iz Borte, Borištofa i Cindrofa. Franjo Šruif peljao je kroz show za dicu u stilu profesionalca. U okvirnom programu suradjivali su znamenite ličnosti cindrofskoga društvenoga žitka: Toni Parić, čarobnjak „Magic Chris“ Golacz, „dr. vina“ Pepi Schuller i Tamburica Cindrof. U ovu priredbu uključeno je bilo i podiljenje nagradov ljetošnjega naticanja u molanju pod geslom „večezično Gradišće“. Dobio je 4.b razred cindrofske osnovne škole.

Navečer, pri otvaranju, naglasio je načelnik Cindrofa i časni predsjednik Tamburice, Walter Prior, da mi Cindrofcikamo ovom priredbom pokazati, da imamo istu hrvatsku kulturu i da govorimo istim hrvatskim jezikom kot svagdir

novom stilu.

Subotu knoći je šator pak zaistinu bio nabit. Bruji su igrali - a ljudi su skakali uz nove i stare jačke. Nažalost muzika Dade Topića nije bila takova, da bi se ljudi bili znali znoriti. Čuli smo

dičji show „Jedan, dva ili tri“.

drugdir u Gradišću. A kad smo „hojt prave Britve“, smo nato gledali, da ov Dan mladine bude ča zvanarednoga. Ali sada prez šale, mislim, da je ov Dan mladine zaistinu brojio med najbolje u zadnji ljeti.

A ča je još sve stalo na programu? Petak knoći je bio šator skoro pun s ljudi. Mladina je oduševljeno tancala, skakala i jačila u ranu zoru po ritmi PAX-ov, Gazdov i fileške grupe MIR. Tamburaši iz sjevernoga Gradišća su nek gledali, kad su stupili Gazde na pozornicu. Nisu mogli vjerovati, da je moguće samo tamburicom tako oduševiti i znoriti cijeli šator. A to ne s narodnom muzikom, kako ju mi poznamo, nego s norim rok'n'rolom i s narodnom muzikom u

dobar koncert, ali ljudi su išli u velikom broju domom. Pokidob da je ovo ljezo bila Tamburica Cindrof suorganizator, rodila se je ideja obdržati nogometni turnir za tamburaške i folklorne grupe. Dvanaest folklornih grup - junaki i divojke - labdali su se s velikim oduševljenjem. Dobili su Uzlopci protiv momčade iz Hrvatskoga Jandrofa u jako zanimljivoj igri. Jedni ljudi su rekli, da su Uzlopci imali lako sa svojim profesionalcem, Tonijem Robicom. Ali svi poznamo Uzlopce kako oni znaju svečevati. Morete si predstaviti, da su si iziskali najveći pokal, i da su potom bili najbolji gosti na baru.

Ča bi Cindrofcik prez svojega „dr. vina“? Tako je subotu navečer naš Pepi Schuller peljao se-

minar vina. Specijalisti i eksperti svih generacijov slušali su predavanje o dobri vini iz cijeloga svita.

Medjutim kabaret nastao je na Danu mladine važna točka programa. Ljetos smo vidili i čuli tri jako aktualne kusiće na visokom nivou, pisani od J. Palatina, J. Weidingera i odbora HAK-a. Teme su bile dvojezične table, Gradišćanski Hrvati i njevi problemi s identitetom u javnosti, njev jezik, njevi nedostatki i kako jezik svi sve češće krivo

hasnuju, savjet i diljenje pinez med političkimi zastupniki. Kod toga tretoga kabareta, kade je tema bila diljenje pinez, već komu nije bilo tako na smih. Nismo to svi jur čuli, da se tako slično odigra u stvarnosti.

Nedilja je pak bio dan Branka Kornfeinda, tamburicov i plešačkih grup iz Beča, Gradišća, Slovačke i Ugarske. Počeo se je dan sa svetom mašom, na kućedu se Cindrofci još dugo i rado spominjati. Branko Kornfeind svečevao je ovu mašu na svoj poznati i temperamentni način, a s tim je ganuo srca svih ljudi.

Na pomašnicu guslali su naši prijatelji iz Trajštofa - tamburica Lovrenac, a otpodne nastu-

palo je sve skupa jedinaest tamburaških i folklornih grup. Opet je Branko - skupa svojimi novoseoskimi tamburaši - spravio izvanrednu štimungu u tom šatoru. A knoći, kad se je pak uz Montegoše postavio na pozornicu i jačio s njimi „More, more,

Branko i "mišani sastav" pod geslom: "Tamburaši svirajte do zore..."

more ... „, je štimunga dostignula vrhunac.

No, kad sada čitate, da je sve bilo tako dobro i lipo, moram prvič reći, da nam se je ugodalo ovo ljetu doprimiti i nešto novoga u program, naime dičji-show. Drugič smo dalje djelali na toj staroj nerješenoj temi dvojezičnih tablov. Ufam se, da smo političarom pokazali, da postoji u narodu akceptancija za takove table. A tretič još kanim natuknuti problem, da smo sada priredili ča za dicu od deset do dvanaest, a s tim još ništa nimamo za mlade junake i divičice, ki su prestari za dičji-show a premladi za muziku, i za one, ki još pohadjaju osnovnu školu. Zvana toga mislim isto kot Feri

Fellinger, kad je pisao u NG-u 7/93, „Bruji, Pax-i ... pak još?“

Vi ćete sada pitati: A ča je to sve doprimilo za Cindrof? Cindrof je jako veliko selo, skoro imamo jur „gradske“ strukture, a čuda ljudi s „hrvatskim svitom“

uopće ništ nimaju zajedno. Na drugu stran, opet je čuda Cindrofcev bilo pogledati, ča je „los“ onde kod kupališća.

Mislim, da je ova priredba koristila samosvisti svih Cindrofcev, kim hrvatstvo još leži na srcu. A ti drugi su mogli viditi, da se sve u žitku isto tako po hrvatsku more djelati, a ne samo po nimšku, kako su naučni.

CINDROFSKA BRITVA

Miloradićeva

D I L E M A

Karakter našega velikoga pjesnika Mate Meršića Miloradića bio je bez dvojbe vrlo kompliciran. Naš akademik prof. dr. Nikola Benčić u uvodu k izdanju Miloradićevih „Jačak“ napomene: „Dostakrat ga je Pegaz zaveo na 'anti-pute.“ Te kadagod vrlo nezgodne „anti-struje“ moremo opažati u različni posli Miloradićevoga života i njegovoga pjesništva.

Poznavao je i pjesnik sam ove nedostatke svojega karaktera. U pjesmi „Doma“ ovako opiše sebe:

*Glavu bistru, srce vruće
Podili mi dobri Bog!
Čemu tajat zlo viduće?
Bil sam dostkrat grišno pruće,
Kitil mi je čelo rog!
Imal jesam šegu noru,
Kotno ždribe živu krv.*

Ta vlastitost nije bila uvijek tako bezazlena. Ona tereti i njegovu ličnu sudbinu, naprimjer u odnosu k njegovomu starijemu polbratu, ki se je zadužio pak morao zaminiti prostraniju domaću hižu za tjesniju. Je to bio glavni uzrok, da Miloradić iz Kemlje vjerovatno (barem kasnije?) već nikada nije pohodio svoje rodno selo Frakanavu, ku je znao u svoji pjesma tako milo opisati kao da

mu biše takorekuć „pjesnička muza“.

Je i njegov nesrićni „antise-mitizam“ imao kakovu ličnu pozadinu? To bi se moralo posebno istražiti.

No ovde bi se htio ograničiti na ambivalentan odnos pjesnika Miloradića prema bivšoj Jugoslaviji. Njegov tipičan „anti-karakter“ podnašao je teško ugarski patriotizam i šovinizam u sridnoj i visokoj školi kod profesorov i suškolarov.

Zato se je vjerojatno već za mlada oduševio za južnoslavensku, pak još i sveslavensku ideju. Iz ovoga oduševljenja i odbijanja Habsburgovske monarhije rodi se pjesma, ku posveti biskupu Jurju Strossmayeru pod naslovom „Prst Božji“.

Uz vrlo pozitivan kratak pozdrav novoj državi SHS, ka je u 3. izdanju otiskana odmah za pozdravom biskupu Strossmayeru napisao je Miloradić prema koncu svoga života 1926. ljeta pod istim naslovom potresnu dužu pjesmu za kalendar 1927. ljeta. Ona je tako strastveno negativna protiv Srbov, da ju nisu tiskali u ka-

lendru i nisu ju zeli u nijednu zbirku. Novi Glas ju po prvi put objavlja u cijelini.

Ona je morala nastati iz strašnoga razočaranja, ko moremo razumiti ili shvatiti tek danas usred razbojničtva sadašnjega gradjanskoga boja u Bosni i Hercegovini.

Govori li iz ove pjesme još potresna bol? Ili prelazi bol jur u mržnju? To bi bila još veća katastrofa i za samoga pjesnika, a danas za narode bivše Jugoslavije.

Potribno je najprije razlikovati, da svaki narod ima dobrih i zlih. Pakao na zemlji nastane kad zlo prekorakne svaku mjeru do bestijalne neljudskosti. Pri tom životinjam ni ne bi smili zdaleka pripisati toliko zla.

A još i najveće zlo kriči, više za oprošćenjem. Čim veće je zlo, tim veća mora biti *ljubav!* Jedino ona more svladati zlo i postepeno velikim trudom i žrtvom izgradjivati za človika dostojne ljudske odnose, za kimi stenji i zdihava ne samo ljudska narava i sudbina, nego i cijela priroda.

AUGUSTIN BLAZOVIĆ

S H S

„Hej, Slovane -“ Čit! ne krič,
Ar mi uhu škodi!
Tvoj Slovan je pečovič,
Nigdor med narodih.

Tvoj Slovan nek rušit zna,
Zmudrit? stvorit? Ništa!
Viera mu je zginula,
Strat je nihilista!

Mlada Jugoslavija!
Tebe grdi šćrba!
Šćrba ti je Srbija,
Prazna duša Srba!

Svinje gaji, to je vse,
Stan mu je va hlivu!
K njemu putnik s Anglije
Koraka ne krivi!

Putnik najde širom slied,
Slied od Ideala,
Srpska trapi nos i glied,
Srbija je štala!

Rodno polje ča rodi?
Trnje i halugu!
Razuma i volje nij
K motinki i plugu!

Sama jedna je pri tom
Srića uz nesriće:
Srpska nij za Žide dom,
Svinja ga otriće.

Mudru glavu pitajte,
Pretelja mi Petra, (Jandrišević)
Ki je gliedal sam to vse,
On ne mlati vetra!

Čul sam rič još zamlada
Priatelja Ivana: (Muškovišić)
Srbija je kloaka
Juga i Balkana!

Va kupieli, davni čas,
- Radegund je ime -
Se godaše; još denas
Mrski čin boli me!

Vidio sam ur star i sied,
Srbe va kaputi;
Zieli su me upamet
Staroga va kutti.

Srcem sam si zaželjio
Razgovor im čuti,
Zbog jezika čut hotio
Srbe va kaputi.

Sieli su va pavilon
Harte si diliti,
Čut im more ov i on
Razgovor očiti.

Blizu biše drvored,
Šiećem se po stazi,
Okom gledam širom sviet,
Uhom k Srbom pazi.

Počeli su razgovor,
Groznu svinjariju!
Zač? A zato, da na dvor
Mene otpudiju! -

Srbu mora bit Hrvat
I Sloven pokoran!
Srb im gnjavi - davi vrat! ...
Stoj, ar zdahnut moram
(spljunut)

Srb je Aga, a Hrvat
I Sloven su raja!
Ne Bugare riga jad! ...
S tim se rod ne spaja!

Damjanich željio je njim
- Poznate ga bliže? -
Vrat jedan jedini vsim,
Da im ga preriže!

Hurra! Éljen! Hoch! Nazdrav!
Gajev antipoda!
Med svinjarih nadsvinjar,
Vridni sin naroda!

Mlada Jugoslavija!
Zbavi se od šćrbe!
Hvalit će te svit i ja:
Uči dielat Srbe! -

Prst Božji!

Biškupu Jurju Strossmayeru

Prvi sin Hrvatske, tvoj
Osvetitelj biše boj!
Glej! kot stari slamni plot
Je raščupan ptički skot!

Vidil te je Bjelovar,
Pride tamo kralj-cesar,
Pride s njim i kraljević ...
Kljun uz kljun, dvoglavi ptić!

Ti se klanjaš, mladji skot
Mimp projde, gleda pod!
Ti se klanjaš, stari skot
Krikne ti: Iskariot!

Zač? Za mudri telegram,
Slavskoj braći Kijev poslan!
Kriknem na ti triski glas:
„Božji sud će dojt na vas!“

Došal je i nij kasnil!
Mayerling je prvi bil!
Drugi: z Genfa drvni zvon,
Treti: boj i zrušen tron!

Prvi sin Hrvatske, nut
„Božji prst“ i Božji sud
Je počupal skot nadut
Prvi, drugi, treti put!

Ja se tomu veselim!
O, trpil sam dugo, nim,
Sam, preu moći, rob, odzdol,
Stiskal šakem triskal stol!

*Strossmayer Juraj, biškup
Djakovački, rodjen 1815, umro
1905*

S H S

Jugoslavski mecenaš!
Jugoslavski mešijaš!
Jugoslavski pelikan!
Spunjen ti je slavni san!

Nikad do kraja ...

Nikad do kraja s Miloradićevimi jačkami. Uvijek se još najde ka - ta pjesma, kako i ove koje sada donášamo ovde. Već smo u 3. broju "novog glasa" 1988. ljeta ukazali na činjenicu, koliko su se Miloradićeve pjesme cenzurirale i u koji tema (ženska ravnopravnost, teokracija, komunistička ideologija, antisemitizam,...). Danas dopunjujemo ov red s osvidoenjem da će se i u budućnosti najti pjesam koje nisu objelodanjene ili su se nekako, nepažnjom ili zbog toga što su bile rukopisno shranjene u kojoj ladici. Od zdoInjih pjesam se tako sfuknule pjesme "Jeruzalem, Jeruzalem", "Na meji" i od iskricov "Na rešeti" i "Laž" iz dosadašnjih zbirkov ali "Pesimistam" i kitice iz "Betlehenskoga pripetenja" su namjerno izostavljene, cenzurirane. Već smo u izdanju 1978. "Jačke" dodali u 2. dijelu "Betlehenskoga pripetenja" 21. kiticu.

Ona glasi ovako:

*Va jarak se ugni, sirotica draga!
To se vozi biškop iz Madjarorsaga,
Glej, kola letiju s prelatom va svili,
Kigod se jur zvaža na automobili.*

Jasno je da su tu kiticu brisali zbog primjedbe na biškupa. A jasno je zač se pjesme "Pesimistam" i "Na rešeti" shranjale i čuvale: zbog svojega strašnoga antisemitizma.

Do danas nije razjašnjen i rasčišćen njegov netolerantan i nepodnošljiv antisemitizam. I mar koliko nas to boli, ar nas boli da moramo tu strašnu pojavu **antisemitizma** povezati s toliko razumnim i razboritim Miloradićem. Već smo se 1988. odlučili za put: ništa prešutiti, ništa zatajati o Miloradiću i od njega. Mladi oko "novoga glasa" su potribovali onda takov ravan put, a toga ćemo se držati i danas, bar koliko nam bude

to nerazumljivo i bolno. Sam Miloradić je dobro znao da se sve njegove jačke ne moru objelodaniti. U jednom svojem pismu od 24. rujna (sic!) 1915. Martinu Meršiću st. piše "Jačak gotovih imam nemer punu torbu, ali su vekšinom takove, da ih nesmim dat va štampu, ar bi me s urednikom skupa ubisili!"

Prez pretiranja se smi ustanoviti, da se jedan dio pjesam u uredničtvu "Naših novin", kalendara ili kade drugdir zničio, zgubio, a ako se nije zničilo onda se još sakriva u privatni ladica ili med kakovi spisi u kuti privatnih knjižnicov i arhivov.

Za najveću izgubljenju pjesmu ili ciklus znamo od židanskoga farnika Lovre Fabiankovića ki mi je u pismu od 7. marca 1962. posvidoeio: "Našao sam jedan rukopis pod naslovom "Tragedija Božja". Ova se kod direktora Prikoszovich-a izgubila." . Fabianković je bio Miloradićev nasljednik u Kemlji i izgleda poslao direktoru biškupske stamparije u Juri Jandri Prikosoviću ta epos kojega je samovoljno pak (po usmenoj predaji) zničio. (Ali se možda i danas nahaja kade med Prikosovićevom ostavščinom!). Kod Ignaca Horvata sam vidio jedno pismo od farnika Fabiankovića od 3. augusta 1961. u kojem piše: "za me nima vriednosti nijedna (naime Miloradićeve znanstvene knjige - 5 knjig - ke je prepustio njemu), ar su previsoko znanstvene. Za ove knjige ali i to znam, da su bile dielom od diocezanskoga cenzora odsudjene, zato i nima na njih aprobacije." I u tom pismu je primjedba, da je pjesmu "Tragediju Božju" poslao Prikosoviću i još veli za nju " pjesma najveća".

NIKOLA BENČIĆ

Jerusalem, Jerusalem!

Proljane krvi Amazon potok!...
Krščan jur nij človik, neg krvolok!
Prez čuti zvir, pozoj,... ah, ča velim;
Pakleni duh, kot kamen tvrd i nim!

Uz blisk i trisk zatrt je Dekalog
Pogrdjen božji kip, zahičen Bog!
Krščanski svit je Babilon, ne Rim,
Poruga, grozan smih poganom svim!

Ah, tvoja bol i plač, Jeremijaš!
Spasitelj! tvoja muka, Geceman,
Koruna, križ,... zaman je, sve zaman!

Molitva s neba, blagi Očenaš
"Otpusti, kot i mi ..." je psost, je laž!
Propal je svit, kod vrat je sudnji dan!

***Dekalog** - desetere Božje
zapovidi*

***Babilon** - simbol bezboštva
i pobludjenja razumivanja*

***Jeremijaš** - prorok oko 605
pred Kristušem*

Iz poredic "iskrice" 1917. je izostavljen br. 20

Na meji

Ljeto nam se puni,
Ginu danki naši:
Dugi i računi
Rastu na rovaši.

Dan se približava
Strašni i srditi,
Kad istina prava
Če na svitlo priti.

Sahnut čedu ljudi
Do mozga i kosti
Od straha na sudi
Prez milosrdnosti.

Svakomu će biti
Ča je vridan svaki,
Zlo se neće skriti,
Va ovčinoj dlaki.

Sliparija daje
Neće već valjati,
Nit velike čvalje,
A nit diplomati.

Na rešeti

Ča je Moíše;
Šmula, Sami;...
Na rešeto
Sto ih zami,
Ter pretresaj,
Ter občinji,
Skot lesičji,
Skot mačkinji
I zečinji!
Projt će sve to
Pod rešeto,
Ostat će ti
Va rešeti
Jedno zrno
Masno, črno,
Još va plivi
Smrad snitljivi,
Ter osine...
Kad se rine
Kraj rešeto
Znašat će to
Ništ va žiti!
Mjera bit će
Pliva, snit i
Prazne vriće! -

Pesimistam

O Ivane va pustini!
Nač su tebi oštri čini:?
Koren, konjic na objed,
Jutro, večer divlji med!

Zač ti kožu skroz raspapa
Oštra struna dromedara;
Daj gamilji, struni mir:
Nisi ti pogan, fakir!

Ov se hiti prik po stazi
Da ga "sveti slon" razgazi,
Da ga riže sveti mač,
Sveta kola i kotač.

Tako bludi pesimista,
Komu nij već glava čista:
Nij to pravi mučenik,
Nego slipi fanatik.

Trapit tijelo, tlačit ćuti,
Pepel, vrića, čemu si ti;
Tvoj Moral je nam sumljiv,
Ta se kaje, ki je kriv.

Ar pravičan bit ne more
Prez krivice čin pokore:
A nazloba grih čini,
Prez nazlobe griha nij.

Ča uču Evagjeliste,
Nij to gaj za pesimiste.
Vedro živi Jezuš sam,
Zapovida to i nam.

Post njegovi i sva pokora
Steže tijelo prez razdora:
Prez krivice mučen nij,
Bar nekriv, no krivi mi.

Gdo Ivane priznal ne bi,
Da nazlobe nij va tebi;
No, pridaj i spametnost,
Dobra volja nij još dost.

Dobro znam po vlašćoj ćuti,
Da me volja zla ne puti:
Kad je tako, to znajuć,
Zač ću se po prsi tuć;

Duh va nami je zgoranje,
Tijelo pak pod njim zdolanje.
Ako tijelu skратиš red,
Je i duh na križ raspet.

Služit mora duhu tijelo,
Služit će neg zdravo, cijelo,
A ne, komu zgnječi post
Kožu, meso, krv i kost.

Snaga tijela duhu služi,
Duh, zadržnut va kaljuži,
Gnjilim smradom potepen,
Je va lagvi Diogen.

Ćuti su va srci žice,
Skupa složne kot sestrice:
Mudro igrat š njimi znaj,
Najt ćeš jur na zemlji raj.

Ali ki si srce stroplje,
Kot va škadnjih s cipi snoplje,
Svega sit kot Sybarit:
Navredi oduri svit.

Ter kad nezna blagoživit,
Počne dar prirodni krivit!
Sam je kriv, a ne objed.
Priroda je Ganymed.

Ivan - Ivan Krstitelj

Sveti slon - misli na kakovu ideologiju

Diogen od Sinope - grčki filozof (412 - 323)

Sybarit - stanovnik bogatoga grada Sybarisa, sinonim dobroga jila i pila

Ganymed - Zeusov peharnik, konobar na grčkom Olympu

Stojk - pripadnik stoičke filozofije, ravnodušnost

Ča priroda priredjuje,
Zač Asketa na nje pljuje;
Svit ti gusla Moll i Dur,
Budi Stojk i Epikur!

Zač prirodne dare mraziš;
Zač nam slatke ćuti gaziš;
Zemlju, sunce, gdo je dal;
S pakla vrag ter Belial;

Sve je dobro, sve čagod je:
Dar početni, dar urodje:
Još i vrag i s pakla žar
Je po sebi dobra tvar.

S Istoga se stvari kroju,
Svaka gre na ruku svoju:
Zlo to nij, ako je svet
Svakoju svim pravičan red.

Po razvoju se podstavi
Zemlja travi, trava kravi:
Svako služi na konac,
Ilovača na lonac.

Tijelom našim, kad se smrvi,
Se gostiju s pravom črvi:
Nij to zlo, neg pravi red:
Sad je zrijel, va blato, cvijet!

Spuni svaka svoje čase,
Sve je dobro sebi za se,
Sve čagod je svim je dar,
Kim na korist, kim na kvar.

Zlo postane na mejdani,
Kad se višim niže hrani,
A i onda, kad okrug
Živit krati drugu drug.

O Ivane va pustini!
Nas ter Žide ne zamini.
Nas ne uči mrzit svit,
Stat na stupu kot Stylit!

Mi po srcu i po glavi
Znamo živit va ljubavi,
A i znamo, kad je čas,
Čistit s tijela grišni kvas!

Nas zemaljsko k nebu diže:
Žid si neka ćut obriže,
Židu kriči: kačin skot!
Žida hiti van za plot!

Tacituša jad ne bludi,
On pravično sve presudi:
On jur piše, da je Žid
Svim narodom Parazit.

(Da mi pukne žlak na biči,
Dat ću razlog tujoj riči),
Reć ti kani Tacituš:
Žid je ploška, buha, vuš!

Plečaste ga čampe nosu
Po kozinjem vražem nosu
Širom svita, hep-hep-hepp!
Ter nas zgrna sve va žep.

A kad Žid med nami vlada,
Se dobavi mnogo smrada:
Žid nad Žida je kigod,
Da se čudiš: sapperlot!

Ah, kolike svit umami!
Malo kim je pod nogami;
Još i fratra dobro glej,
Nij bi mrbit farizej.

Njim pristaju oštri čini,
Ne Ivanu va pustini!
Njim pristaje oštra rič,
Vriću, pepel, post i bič.

Rič je prave synlereze:
Živi smirno prez askeze!
S tom sredinom, ne uz post,
Lize duh na zvršenost.

Epikur - grčki filozof (341-271), uživanje

Belial - hebrejska rič i znači isto vrag

Stylit - ranokršćanski svetac ki je živio na stupu

Tacituš - Publius Cornelius Tacitus, rimski pisac, rođen oko 55. , a umro oko 120.

synlereza - grčko synairesis znači skupapovlačenje samoglasnikov od dvih slogov

U epskoj pjesmi "Betlehemska pripetnje"
u 3. dijelu "Betlehemi" dojde po 7. kitici:

Klošter je to stanje za Benediktince,
Fratri još sidiju za stolom uz vince.
Jožef prosi stana zdola kod portaša,
"Dalje mi se gernaj! Paks" mu krikne baša.

Na kameni Jožef ostavi Mariju,
Pak po briški lize na kaptolomiju:
Okolo obajde desetero stanje,
Ali va nijednom ni kvartira za nje.

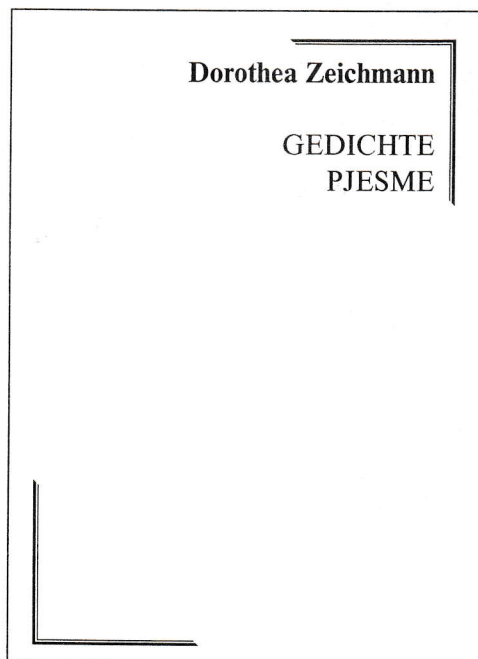
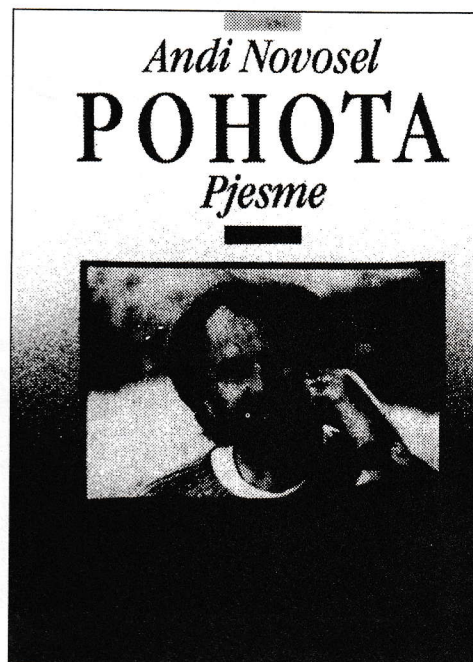
Iskrica iz 1925. ljeta

Laž

Jist i žerat - ta razlika
Luči blago od človika;
To je laž po pravom sudi
Stvar se hrani kot se ljudi.
Nego luči ta razlika
Nečlovika od človika.
Glej na paši ovce, janjce,
Glej na krčmi užerance:
Vidiš - neka protestirat:
Blago jist, a ljude žerat!

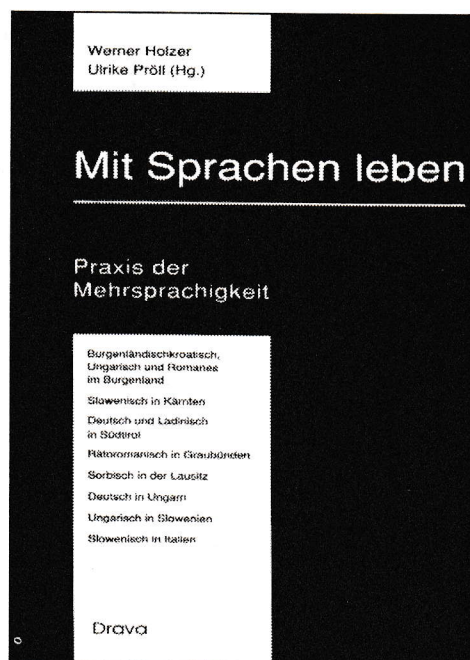
NOVE PUBLIKACIJE

“Pohota” se zove nova knjiga Andija Novosela.
Naklada Drava je izdala najnovije pjesme
bivšega tajnika HAK-a.

Dorothea Zeichmann živi u Pragu. Ona je
izdavačica knjige, a knjiga sadržava hrvatske i
nimške pjesme.

Knjiga je rezultat 6. gradišćanskih istraživačkih
dan 1992. ljeta u Solunku. Referenti iz svih
zemalj Europe opisuju društvenu praksu
većjezičnosti.

Kafić
 u Gradišćanskohrvatskom centru je otvoren
 OD PANDILJKA DO PETKA
 OD 17.00 DO 23.00 URA

Dvojezična dičja grupa
VIVERICA

Schwindg. 14/4, Beč IV., tel. 504 63 54/15

Otvoreno

pan. - čet. 7.30 - 17.00

pet. 7.30 - 15.30 ili po dogovoru

stroški:

za cijeli dan š 2.100,-
 za pol dana š 1.500,-
 jilo š 35,-

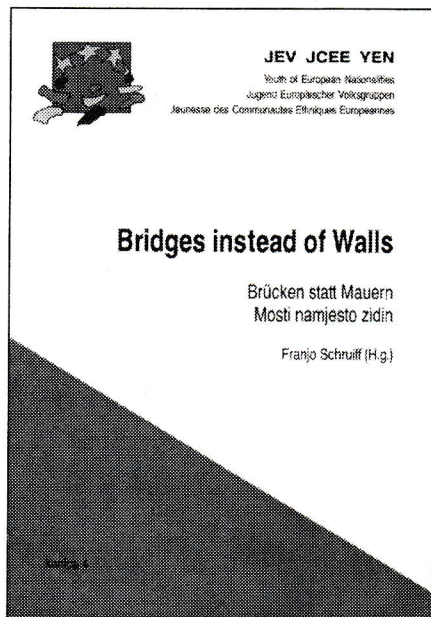
- dica moru ostati pol dana ili cijeli dan

- postoji mogućnost, da dica dođu i samo kot "gosti"

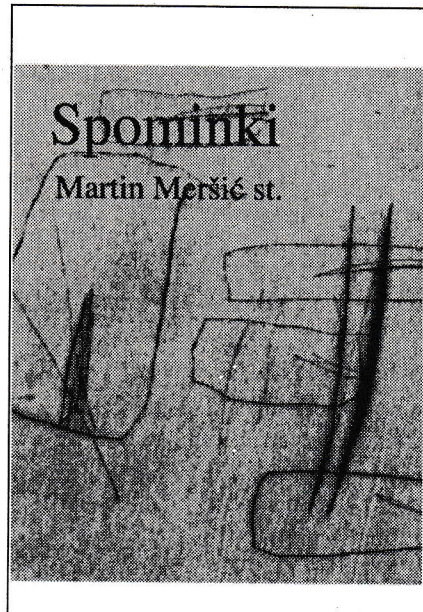
- mogućnost za jilo

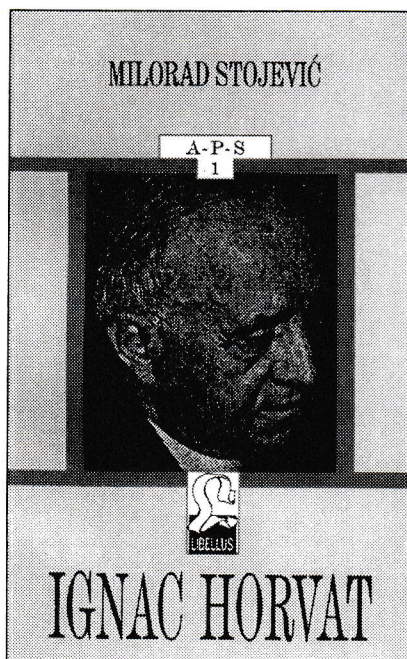
NAŠ IVAN I PAVE

Franjo Šruff, potpredsjednik JEV-a, je izdavač ove zanimljive knjige o stanju manjin u Europi. (aš 280,-)

Jurica Čenar i dr. Nikola Benčić uredili su ovaj važan dokument naše suvremene prošlosti. (aš 498,-)

Dr. Milorad Stojević opisuje život i djelatnost Ignaca Horvata, ki broji med najveće gradišćanskohrvatske pisce XX. stoljeća. Ignac Horvat je imao čest kontakt s intelektualci u Zagrebu.

(aš 80,-)

P.b.b

Erscheinungsort: 1040 Wien

Verlagspostamt: 1040 Wien

HKD
Ulica Lovre Karalla 23
A-7000 Željezno/Eisenstadt